

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č.17: Filozofie, politologie a ostatní humanitní a společenskovední obory

**SROVNÁNÍ OBECNÝCH PŘEDSTAV O SLOVĚ
„DISIDENT“ S KONKRÉTNÍM PŘÍBĚHEM
MILANA UHDEHO**

Autor: Mikuláš Novotný

Brno 2017

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č.17: Filozofie, politologie a ostatní humanitní a společenskovední obory

**SROVNÁNÍ OBECNÝCH PŘEDSTAV O SLOVĚ „DISIDENT“
S KONKRÉTNÍM PŘÍBĚHEM MILANA UHDEHO**

COMPARISON BETWEEN THE GENERAL CONCEPTION OF THE
TERM “DISSIDENT“ AND THE INDIVIDUAL LIFE STORY OF
MILAN UHDE

Autor: Mikuláš Novotný

Škola: Gymnázium Brno-Řečkovice, Terezy Novákové 2

621 00, Brno

Jihomoravský kraj

Konzultanti práce:

Mgr. Jakub Vojta, Ph.D.

PhDr. Lubomír Kopeček, Ph.D.

Brno 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci **Srovnání obecných představ o slově disident s konkrétním příběhem Milana Uhdeho** vypracoval samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu se zákonem č.121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Brně dne:

.....

Mikuláš Novotný

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval všem, kteří mou práci podpořili a umožnili mi jí uskutečnit. Poděkování patří mému internímu konzultantovi Mgr. Jakubu Vojtovi, Ph.D., za věcné rady a připomínky, dále politologu doc. PhDr. Lubomíru Kopečkovi, Ph.D., především za doporučení a poskytnutí odborné literatury, ze které jsem čerpal a v první řadě doc. PhDr. Milanu Uhdemu, bez kterého by moje práce vůbec nemohla vzniknout.

Anotace

Tato práce se zabývá srovnáním představ široké veřejnosti o slovu „disident“ a problematice s ním spojené s konkrétním příběhem Doc. PhDr. Milana Uhdeho, který je jedním z hlavních představitelů disentu 20. století v ČSSR.

Práce se snaží zjistit, jak se liší představa dnešních lidí o disentu, od příběhu a názorů skutečného disidenta.

V teoretické části jsou shromážděny různé dostupné definice slova „disident“, na jejichž základě je poté v části praktické vytvořen dotazník pro širokou veřejnost. Výsledky dotazníku jsou předány panu Milanu Uhdemu, který je v podobě rozhovoru srovnává s vlastním příběhem a vlastními názory na tuto problematiku.

Annotation

This Work deals with comparison of the general public's conception of the term „dissident“ and related subject matter and the individual life story of Milan Uhde, one of the leading figures of the dissident movement in the 20th century in the former Czechoslovakia.

This Work aims to find out to what extent the conception of today's public differs from the life story and opinions of a real dissident.

The theoretical part gathered all available definitions of the term “dissident“. On this basis, a questionnaire for the wide public was created. The results were submitted to Milan Uhde who, within a personal interview, compares them with his own story and confronts them with his own opinions.

Klíčová slova

Disident, dissent, normalizace, Charta 77, samizdat, občanské hnutí, totalita, Milan Uhde

Key words

Dissident, dissident movement, normalization, Charter 77, illegal publication, civic movement, totality, Milan Uhde

Obsah

ÚVOD	8
1 DEFINICE SLOVA „DISIDENT“	9
1.1 Úvod k definicím.....	9
1.2 Definice od odborníků a vědeckých zdrojů	10
1.2.1 Obecné publikace vysvětlující pojmy (slovníky, encyklopedie).....	10
1.2.2 Definice od disidentů samotných a jejich blízkých	19
1.2.3 Definice jednotlivců a organizací působících proti disidentům (SNB, Stb) ..	21
1.3 Tabulka definic.....	25
1.4 Závěr teoretické části	27
2 OBECNÁ PŘEDSTAVA O SLOVĚ DISIDENT	32
2.1 Tvorba dotazníku	32
2.2 Vyhodnocení dotazníku	43
3 SROVNÁNÍ OBECNÝCH PŘEDSTAV S KONKRÉTNÍM PŘÍBĚHEM MILANA UHDEHO.....	59
3.1 Kdo je Milan Uhde.....	59
3.2 Rozhovor s Milanem Uhdem	62
3.2.1 Srovnání výsledků ankety s názory Milana Uhdeho	62
3.3 Srovnávací tabulka	65
3.4 Celkové výsledky výzkumu – komentář	67
ZÁVĚR	70
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	72
JINÉ ZDROJE	73
SEZNAM PŘÍLOH.....	74
PŘÍLOHY	75

ÚVOD

V českém prostředí hraje slovo disident důležitou úlohu - důležitější, než třeba na západ od našich hranic. Je to evidentně proto, že dlouhé období po druhé světové válce žila česká společnost v prostředí totality a disidenti představovali spolu s emigranty základní formu opozice proti vládnoucímu režimu.

Disidenti se významnou měrou podíleli na „sametové“ revoluci a po pádu komunismu se mnoho disidentů stalo představiteli nového státu - např. prezident (Václav Havel), předseda vlády ČR (Petr Pithart), ministr zahraničních věcí (Jiří Dienstbier), poslanci a vysocí státní úředníci (Václav Benda, Pavel Tigrid), velvyslanci (Alexandr Vondra, Jiří Gruša).

Přestože se lidé, často termínem „disidenti“ označovaní, významně podíleli a podílejí na podobě našeho státu, panuje ohledně pravého významu tohoto slova nejistota. Neexistuje přesná definice pojmu „disident“. Spousta pokusů o definici tohoto slova, ať už z odborné literatury, nebo od skutečných disidentů, se v mnohém shoduje, ale také liší.

Tato práce se snaží zjistit, jak slovo „disident“ a otázky s ním spojené, vnímá široká veřejnost a jestli lidé dnešní generace lidí vůbec ví, co tento pojem znamená. K tomu slouží dotazník vyplněný 203 respondenty, v němž se objevují otázky, které byly vybrány právě na základě různých definic pojmu „disident“. Tyto definice jsou shromážděny v teoretické části.

Dotazník a jeho výsledky jsou poté předloženy Milanu Uhdemu, který je v konečném rozhovoru komentuje a srovnává s vlastním názorem, příběhem a zkušenostmi.

1 DEFINICE SLOVA „DISIDENT“

1.1 Úvod k definicím

Pokud zadáme do vyhledávače Google slovo „disident“, zobrazí se 474 000 přibližných výsledků hledání. Pro srovnání, pokud zadáme slovo „politik“, zobrazí se 215 000 000 výsledků, ke slovu „komunista“ se zobrazí 2 419 000 výsledků (průzkum ze 17.12.2016). Z této statistiky vyplývá, že slovo „disident“ není tak frekventované, jak by se dalo očekávat.

Také kontrola specifických webových stránek přináší překvapivá zjištění - zatímco stránky disidenti.cz, disident.sk, disidenti.sk nejsou aktivní, stránky disident.cz a disidenti.org obě zobrazují obsah vyjadřující protizápadní a proruské názory. Jako příklad zde stačí uvést názvy některých sekcí těchto internetových stránek:

disident.cz:

„Samizdat 1990 - 2010“

„Ústav pro vyšetření zločinů politiků 1990 - 2014“¹

disidenti.org:

„Počty zabitých americkými bezpilotními letouny“

„Uctění památky obětí agrese NATO na Jugoslávii“²

Takto se někteří lidé snaží vzbudit dojem, že slovo disident je možné používat i pro člověka nesouhlasícího se současným režimem.

Pokud chceme zjistit skutečný význam slova „disident“, prověříme nejběžněji dostupné zdroje informací, jak slovo disident definují prameny, které se tímto pojmem zabývají.

Tyto zdroje lze rozdělit do následujících skupin:

1. Odborníci a vědecké zdroje:

- a) Obecné publikace vysvětlující pojmy (slovníky, encyklopedie)

---

¹ Úvod - Samizdat 1990-2014 [online], www.disident.cz, [cit.12.12.2016]. Dostupné z: http://disident.cz/uvod/samizdat_1990-2010/.

² Témata [online], disidenti.org, , [cit.12.12.2016]. Dostupné z: <http://disidenti.org/kategorie/terorismus>

b) Politologové, novináři a odborníci zabývající se studiem historie zejména 20. století

2. Disidenti samotní a jejich blízcí (rodina, spolupracovníci)

3. Jednotlivci a organizace působící proti disidentům (SNB, StB)

1.2 Definice od odborníků a vědeckých zdrojů

1.2.1 Obecné publikace vysvětlující pojmy (slovníky, encyklopedie)

Číslem jedna ve vyhledávání informací na českém internetu je Wikipedie - dle aktuálního pořadí společnosti Alexa.com se jedná o šestou nejnavštěvovanější internetovou stránku na světě vůbec.³

Wikipedie:

„Disident [dysident] (lat., česky odpůrce, odštěpenec či odpadlík), je v politickém slova smyslu člověk odlišně smýšlející, odmítající oficiálně proklamované názory, aktivní odpůrce establishmentu (zpravidla nenásilnou formou). Komunita disidentů bývá nazývána disent. Disidenti často bývají (zejména v nedemokratických státech) za své přesvědčení různé pronásledováni a trestáni, a to i odnětím svobody i smrtí.“⁴

Kromě uvedení základních kritérií „odlišně smýšlející“, „aktivní odpůrce establishmentu“ „zpravidla nenásilnou formou“ tento zdroj poněkud nejasně připouští, že disidenti mohou existovat i v demokratických státech.

To lze vysvětlit různým přístupem autorů - v historii hesla lze zjistit, že mezi první editací v roce 2005 a poslední v roce 2016 došlo k celkem 136 revizím tohoto textu a v editační sekci probíhá dodnes diskuse nad příspěvky.

Dále wikipedie určuje vývoj slova, při jehož definici cituje Václava Bělohradského a Václava Havla, které jsou uvedeny v druhé části definic (Disidenti samotní a jejich blízcí).

---

³ *The top 500 sites on the web [online]. alexa.com, [cit. 5.12.2016]. Dostupné z: //www.alexa.com/topsites/global*

⁴ *disident [online], wikipedie, [cit. 29.12.2016]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/*

Zvláštní kapitolu věnuje disentu ve Východním bloku ve 20. století, dále současnému disentu, kdy zmiňuje odpůrce nedemokratických režimů např. v Číně, Bělorusku a na Kubě.

V poslední kapitole „Jiná použití termínu“ zmiňuje, že se sám sebe za disidenta považoval Václav Klaus a že je některými za disidenta považován i bývalý zaměstnanec CIA Edward Snowden, který zveřejnil informace o sledování elektronické komunikace ze strany tajných služeb USA.

Zajímavé je sledovat cizojazyčné mutace stejného zdroje. Například slovenská Wikipedie jako jedna z mála spojuje slovo disident s Varšavskou konfederací protestantů a jejím vznikem v roce 1573. I dále se vysvětlování termínu dost podstatně liší od jiných jazykových mutací Wikipedie. V závěru se zmiňuje o nových, „internetových disidentech“. Slovenská verze význam slova nijak zvlášť nerozšiřuje, ukazuje však velmi spornou hodnotu Wikipedie zejména v politické a filozofické oblasti hesel.

Anglická verze se heslu disident věnuje z anglosaského pohledu a kromě etymologie a disidentů ve východním bloku zmiňuje též disidenty v Irsku a věnuje se zejména novému významu slova v moderních Spojených státech, kde se disidenti označují jako „*osoby, které zveřejnily státní tajemství*“⁵ a konkrétně jmenují opět Edwarda Snowdena a Chelsea Manninga – bývalého amerického vojína, který byl vězněn za neoprávněné nakládání s utajovanými informacemi a jejich zveřejňování.

Pro účely této práce a pro definici slova disident byla vybrána následující slovní spojení:

- 1) odlišně smýšlející člověk**
- 2) aktivní odpůrce establishmentu**
- 3) boj zpravidla nenásilnou formou**
- 4) disidenti se mohou vyskytovat i v demokratických státech**
- 5) disidenti existují i v současném světě**

---

⁵ *dissident [online], wikipedia.org, [cit.23.12.2016]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Dissident>*

6) disident může být v současné době někdo, kdo upozorní na praktiky demokratické vlády, které nejsou dle jeho názoru v souladu se zákonem, či morálkou.

7) disident je za svou činnost trestán a pronásledován

Dalším tradičním zdrojem vyhledávání informací jsou slovníky cizích slov a encyklopedie. Tyto zdroje poskytují podstatně kratší definici, než Wikipedie. Uvádí slova bez kontextu a často se omezují na pouhá synonyma, která jsou ovšem synonymy pouze částečně (některé slovníky a encyklopedie uvádějí naprosto totožné definice a proto zde nejsou uvedeny):

„Disident = příslušník disentu, oponent, odpůrce; odpadlík, rozkolník“⁶

„Disident – rozkolník, odštěpenec, různověrec“⁷

“Disident – rozkolník, odštěpenec, odpadlík (politický nebo náboženský)”⁸

„Disident – odštěpenec, rozkolník, odpadlík (zvláště náboženský nebo politický), za disidenta označuje dnes imperialistická propaganda odpadlíky a zrádce ze socialistických zemí, kteří slouží psychologické válce proti socialismu a mez.uvolnění“⁹

„Disident je osoba, která se aktivně staví proti zaběhlé doktríně politice nebo instituci“¹⁰

„Disident (lat. dissidens- vzdálený), odpadlík, ve středověku protestant v katolickém prostředí, ve VB schismatic anglikánské církve, v Polsku nekatolík, v americkém procesním řádu zástupce názorové menšiny, dnes osoba s kritickým myšlením, např. zastánce občanských práv ve státech bývalého sovětského bloku“¹¹

---

⁶ Kraus, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž -- studentské vydání*. Praha : Akademia, 2005, 272 s., ISBN 978-80-200-1351-4

⁷ Haller, Dr. Jiří. *Kapesní slovník cizích slov*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 302 s., 1954

⁸ Rejman, Dr. Ladislav. *Slovník cizích slov*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1971, 414 s.

⁹ Kvasil Bohumil, Kolektiv autorů *Encyklopedického institutu Československé akademie. Malá československá encyklopedie, Svazek II*. Praha : Academia, 1985, 976 s. ISSN 1214-0678

¹⁰ Klimeš, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha : SPN - Státní pedagogické nakladatelství, 2002, 790 s. ISSN: 978-80-7235-023-4

¹¹ Kolektiv autorů *Malé encyklopedie Universum. Malá encyklopedie Universum - 1. díl*. Praha : Euromedia Group, k.s. – Knižní klub, 2008, 480 s. ISBN: 978-80-242-2381-0

Slovníky cizích slov nepodávají žádné detailnější vysvětlení, které by poskytlo nové klíčové slovo pro definici slova disident. Za povšimnutí stojí vývoj definic, kdy u literatury vydávané v době komunismu byl často uváděným významem „rozkolník“ – tedy význam, zdůrazňující negativní aspekt slova.

1.2.2. Politologové, novináři a odborníci zabývající se studiem historie zejména 20. století

Politologové a odborníci jsou často autoři zdrojů citovaných výše - Milan Otáhal a Václav Bělohradský jsou autoři hesel slovníku cizích slov a jsou citováni v částech Wikipedie. Ve svých zkoumáních jdou ale dál a jejich práce často dokumentují rozdílné názory a postoje ke slovu „disident“

Zajímavá polemika byla zveřejněna na stránkách Hospodářských novin, kdy s názorem poradce tehdejšího českého prezidenta Václava Klause Petra Macha, že disident je ten, kdo se „aktivně staví proti zaběhlé doktríně, politice nebo instituci“¹² nesouhlasí Jan Macháček, politický komentátor deníku Respekt, který tvrdí, že:

„Disident je také někdo, kdo díky svým postojům, které jdou proti názorovému proudu také něco riskuje. Tak je alespoň výraz „disident“ chápán v bývalém komunistickém prostoru, ale vlastně i na Západě protože když se v 70. a 80. letech psalo v cizině o „disidentech“, byli tím zpravidla míněni odpůrci komunistických režimů? Co „disident“ riskuje? Ztrátu zaměstnání (v případě husákovského režimu dokonce i ztrátu zaměstnání manželky, například), ohrožuje sociální a finanční jistoty i zabezpečení své rodiny, možnost studia svých dětí, často riskuje i vězení, persekuci, výslechy, sledovačky, hrozí mu zákaz cestování, odebrání pasu, řidičského průkazu a desítky dalších nepříjemností. I v demokratických podmínkách riskuje případně „disident“ (pokud je vkusné tento výraz používat) nějaký postih. Kdo jde proti proudu, riskuje minimálně kariérní postup a je-li jeho pozice z nějakého důvodu politicky citlivá, může přijít i o zaměstnání.“¹²

Autor Jan Macháček v této pasáži připouští i možnost, že disidenti existují i v demokratických režimech, pochybuje však o vhodnosti tento termín zde používat.

---

¹² Macháček, Jan. Kdo je disident [online]. Reflex, 13.11.2008. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/audit-jana-machacka/kdo-je-disident>

O odvaze riskovat, jako základní charakteristické vlastnosti disidenta hovoří i profesor Václav Bělohradský:

„Disident se liší od odpůrce nějakého režimu tím, že se nesnaží vyměnit jeden režim za druhý, socialismus za liberalismus například, nebojuje za jednu politickou alternativu, ale hájí prostor, v němž mohou alternativy vznikat – hájí podmínky působení svobodného rozumu ve společnosti [...] Jeho specifickou rolí ale není boj za hodnoty proti nositelům nehodnot, ale svědectví o rozdílu mezi hodnotami a smyslem. Disident vydává svědectví, že smysl je něco jiného než hodnota, že smysl není ani cílem, ani hodnotou, že je to něco, co nelze uskutečnit, jen se s tím setkat a chvíli setrvat v jeho světle.“¹³

To, že disident musel ve svém životě leccos obětovat, si myslí i politolog Jan Bureš a demonstruje to na osobním příběhu Václava Havla:

*„Havel musel často překonávat beznaděj svou i svých přátel, protože nikdo z nich dlouho neviděl světlo na konci tunelu. Jejich běžné životy nebyly žádnou velkou tragédií, přesto se člověk neubrání obdivu, když si představí, že život „běžného“ disidenta nebyl asi o mnoho jednodušší, než život profesora Kopřivy, hlavního hrdiny Havlova *Larga desolata*. Každodenní strach ze zatčení, výslechů, zabavení řidičského průkazu, předvolání nevinných příbuzných – to všechno byl disidentský svět.“¹⁴*

Z těchto citátů je pro tuto práci důležitá shoda na tom že: **disident svojí činností riskuje.**

Hrozby, kterým disident čelí, se dají rozdělit na dvě hlavní oblasti:

- 1) Oficiální hrozby v podobě trestů odnětí svobody, podmíněčného trestu či pokut
- 2) Neoficiální hrozby vedené většinou ze strany tajné policie. Tyto hrozby měly nejrůznější podoby a mohly směřovat nejen vůči disidentům samotným, ale vůči lidem v jejich okolí. Jednalo se o širokou škálu represí od velkých, jako je ztráta zaměstnání, zákaz vykonávání činnosti, až po drobné administrativní represe

---

¹³ Bělohradský, Václav. Disidenti - pokus o definici. *Salon - Literární a kulturní příloha*. 2014, Sv. 876, 26.6.2014

¹⁴ Bureš, Jan. Koncept nepolitické politiky T. G. Masaryka a Václava Havla [online]. *Central and Eastern European Online Library*, [cit.22.12.2016], Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=216997>

typu zabavení řidičského průkazu. Zdá se dokonce, že režim po roce 1968 přešel od velkých drakonických trestů používaných v padesátých letech, které zahrnovaly výjimečné tresty, jako byl trest smrti či doživotí, k těmto drobným neoficiálním šikanám.

Diskuze nad etymologií slova disident proběhla v pořadu Historie CS na ČT1 dne 7. 11. 2011:

Oldřich Tůma z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR: *„Termíny „disent“, „disidenti“ jsou termíny dobové a možná trochu zavádějící. Označení disident bylo původně používáno západní žurnalistikou především k popisu situace v Sovětském svazu. Akcentovalo to slovo „odpadlík“. Tedy lidi, kteří dříve s režimem spolupracovali, a pak se postavili proti němu. Tento termín se později začal používat v 70. a 80. letech pro protirežimní aktivity všeho druhu v zemích východní Evropy. A někdy se používal i pro jistý předstupeň politické opozice. Zkratka ten termín není úplně jednoznačný.“* [15]

Z této pasáže vyplývá několik důležitých faktů:

Původně se slovo disident používalo pro kategorii osob, kteří byli nejdříve na straně totalitního režimu, ale poté z různých důvodů proti režimu začali vystupovat. V podmínkách bývalého Československa byla jedním z hlavních důvodů okupace v roce 1968 a následná „normalizace“. Do této kategorie disidentů spadá celá řada osobností českého disentu - v první řadě Jiří Hájek - bývalý diplomat a ministr zahraničních věcí ČSSR, poté mluvčí Charty 77.

Další poznatek je, že tento termín se vztahoval na různé aktivity proti režimu a že i odborník připouští, že není úplně jednoznačný.

Pavel Žáček z Ústavu pro studium totalitních režimů: *„Jak bylo řečeno, mohl to být odpadlík. Mohl to být někdo, kdo se programově postavil proti totalitnímu systému. A mohl to být někdo, kdo se dostal do té sociální skupiny vlastně náhodně. Bylo to velmi individuální a v našich podmínkách to spojilo řadu osob s různým ideovým, osobnostním i rodinným zázemím.“*¹⁵

---

¹⁵ Disidenti [online], ceskatelevize.cz, [cit.31.10.2011]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/211452801400034/>

Zde se dozvídáme, že motivace disidentů byla různá a připouští dokonce i náhodné zapojení do disidentského hnutí. To bylo díky totalitního státu, který má potřebu zasahovat do všech oblastí života svých občanů. Poté stačilo projevit běžnou nespokojenost např. se stavbou silnice, či se znečišťováním životního prostředí a tento nesouhlas byl automaticky brán jako nesouhlas politický.

Jaroslav Cuhra z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR: *„Je problematické používat slovo disent pro široké označení všech různých směrů protirežimních aktivit. Disent implikuje nějakou organizovanost, otevřené vystupování. Ale tady byla spousta aktivit, které sice chápeme jako protirežimní nebo nezávislé, ale které se s disentem odmítají identifikovat. Je řada prohlášení typu: „dělal jsem to pro svou náboženskou svobodu“, „dělal jsem to v rámci pokračování ilegálního Junáka“, „necítím se být disidentem“. A i když je celá škála disidentů u nás zafixována právě na okolí Charty 77, nemělo by se to – Charta, disent, nezávislé aktivity – směřovat v jeden celek[...] najít k sobě cestu nebylo tak jednoduché. Lidé si nevěřili, báli se provokací. A nadto dost často zájmy prostě společné nebyly. Typickým příkladem je česká a slovenská společnost. Slovenská společnost měla jiné priority, jiné představy. Kontinuita vzdoru tam byla masově náboženská, zcela jiná než v Česku. Čili cesta k sobě se hledala obtížně, ale neznamená to, že by ti lidé spolu nekomunikovali. Spíš stáli vedle sebe. Nebyly to antagonistické vztahy mezi náboženským samizdatem a samizdatem civilním. Ti lidé se podporovali, ale nebyla potřeba všechno si sdělovat, všechno sjednocovat.“¹⁵*

Z tohoto citátu vyplývá, že disidenti se organizovali pouze omezeně. Charta 77 představovala hlavní, nicméně pouze jedno z více hnutí nesouhlasících s režimem. Zároveň se objevuje argument, že sami někteří disidenti takto označováni být nechtějí.

Tůma: *„[...]v 70. a dlouho v 80. letech ani nebyla ambice to rozrůzněné nezávislé prostředí nějak sjednotit, dát mu jednotnou organizaci a strukturu“¹⁵*

Odborníci označují jako největší autoritu v oblasti studií disentu PhDr. Milana Otáhala, který této problematice věnoval několik obsáhlých odborných publikací. Ve své stati „O nepolitické politice“ Otáhal, který byl sám disidentem, poukazuje na rozdíly mezi disidenty v bývalém Československu a v sousedním Polsku a Maďarsku:

*„Na rozdíl od situace v Československu, opozice v Maďarsku a Polsku rychle změnila postoj a přešla k politickým metodám boje – jejím cílem byla nikoli obroda člověka, ale boj s komunistickým režimem o moc. Pro velkou část českého disentu byla nepolitická politika prostředkem řešení společenské krize a jako taková ovlivnila charakter boje o moc a následnou transformaci.“*¹⁶

Z těchto statí vyplývá, že disidenti v českém prostředí se programově stranili politiky a politických prostředků boje. Jejich postoje byly čistě občanské. Zároveň Otáhal akcentuje slovo „intelektuálové“, kterým uvádí, že disidentské hnutí bylo převážně věcí vzdělané části populace. Podle Otáhala tento fakt vedl k jistému elitářství - vydělení této sociální skupiny z ostatní společnosti:

*„Intelektuálové v zemích komunistické střední a východní Evropy nebyli v době normalizace spjati s každodenním životem řadových občanů a vlivem tehdejších podmínek byli zahrnuti na okraj společnosti.“*¹⁶

*„Intelektuálové v Československu nedokázali v době normalizace svými koncepcemi ovlivnit širší veřejnost. Také proto nebyla činnost disidentů hlavním bezprostředním důvodem pádu komunismu v listopadu 1989.“*¹⁶

Politolog a politik Emanuel Mandler obvinil Václava Havla, že kladl ostré dělítko mezi disidenty „„žijícími v pravdě“ na jedné straně a „tupými zelináři“, „žijícími ve lži“ na straně druhé“. To mělo přispívat k trvajícimu rozdělení společnosti, a také k tomu, že se lidé postavili k Chartě 77 zády.¹⁷

Politolog a politik Mandler poukazuje na zklamání, které autory petice Charty 77 čekalo, když zjistili, jak málo lidí v Československu ji podepsalo a že ani v zahraničí neměla velký ohlas. Reakce chartistů na toto zklamání podle Mandlera na dlouhou dobu předurčila stav českého politického myšlení: „Chartisté se uchýlili ke schizofrenii, která pronásleduje od té doby celou českou a zvláště liberální politiku: v praxi málo zásadový

---

¹⁶ **Otáhal, Milan.** O nepolitické politice. *Sociologický časopis, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.,* roč.34, 1998, str. 463.

¹⁷ **Mandler, Emanuel.** Tradice charty byla destruktivní. *Lidové noviny.* 17.1.2002, Sv. s. 16

pragmatismus, v programech málo snesitelné moralizování: „působíme v oblasti mravní“.“¹⁸

Tato pasáž odhaluje, že na disidenty lze nahlížet i z méně pozitivní perspektivy a že část veřejnosti může jejich působení vnímat negativně. V své knize o Václavu Havlovi to popsal i profesor politologie na universitě v Sydney John Keane: *„Václav Havel byl kritizován za jeho nerealistické prosazování politické teorie a strategie, která se vydává za morálního soudce společnosti, což má v praxi za následek prohloubení odcizení mezi „normálními“ občany a „disidenty“.*“¹⁹

Stejného problému si všiml i Otáhal, který ve své stati o nepolitické politice pojednává o tom, že moc disidentů - tolik citovaná *„moc bezmocných“* byla mocí sugerovanou a tato *„sugerovaná moc“* byla jen mocí nepolitickou, nebyla vlastně žádnou mocí – ale disidentům zaručovala pocit nadřazenosti neboli přechínání nad těmi, kteří žijí ve lži.“²⁰

Jak ale poté Otáhal poukázal, mezi disidenty se našli i jedinci, kteří si problém elitářství uvědomovali a kteří byli odhodláni s tímto problémem bojovat:

„Petr Pithart však přispíval podnětně i do diskusí o zaměření disentu. Chartu 77 uvítal, proto ji také podepsal, ale záhy si začal uvědomovat – spolu s jinými – nebezpečí, které se v ní skrývalo, tj. jisté elitářství. Dospěl k závěru, že „se začínáme cítit ‚my‘ (tj. chartisté), jako ti lepší, spravedliví, na rozdíl od zbytku národa“. Východisko nacházel v otevřenosti vůči společnosti, doporučoval chovat se tak, aby nám lidé „rozuměli a sympatizovali (s námi), pomáhali nebo dokonce se k nám přidávali další lidé“.“²¹

Na fakt, že východoevropští disidenti nebyli jediní, upozorňuje americký filozof Noam Chomsky:

---

¹⁸ **Mandler, Emanuel.** Cesta Charty 77 k nebesům. *Lidové noviny*. 2002, 18.1.2002. s. 7

¹⁹ **Keane, John.** *Václav Havel. Politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha, 428 s. : Volvox Globator, 1999. str. 428. ISBN: 8072073087

²⁰ **Otáhal, Milan.** Disident Petr Pithart, (K sedmdesátinám) [online]. *LISTY - Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*, 2011. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=111&clanek=011111>

²¹ **Chomsky, Noam.** Noam Chomsky: Východoevropští disidenti vlastně moc netrpěli [online]. *www.idnes.cz*, 5.6.2014. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/noam-chomsky-vychodoevropsti-disidenti-moc-netrpeli-pdg-/domaci.aspx?c=A140605_132324_domaci_js.

„Východoevropští disidenti si v sobě utvrdili pocit, že oni byli ti jediní utlačováni na celém světě. Latinskoamerické disidenty dnes v podstatě nikdo nezná, přestože se jednalo například o arcibiskupa, který byl zavražděn v okamžiku, když sloužil mši.“

Intelektuálové a disidenti v zemích východní Evropy měli podle Chomského privilegované postavení:

"Žádní jiní intelektuálové nebyli velmocemi tak podporováni, přestože jejich (disidentů ve východní Evropě)²² pozice nebyla nijak výjimečná a ani to jejich utrpení nebylo nijak výjimečné. Přesto začali mít pocit, že svým způsobem výjimeční jsou."

Pro tuto práci z těchto tvrzení vyplývají důležitá fakta a tvrzení: Ne vše, co disidenti dělali je vnímáno širokou veřejností pozitivně. Disidenti často formulují svoje postoje na základě morálních kritérií. Mezi disidenty vládl pocit nadřazenosti nad ostatními občany.

1.2.2 Definice od disidentů samotných a jejich blízkých

Samotní disidenti měli s definicí slova disident potíže. Např. Jiří Machourek, obhájce disidentů ze 70. a 80. let, říká: *„Mám pochybnosti, zda do seriálu o disidentech patřím. Nebyl jsem signatářem Charty 77, disidenty jsem pouze hájil.“*²³

O tom, jestli byl disident, však pochybuje také signatář Charty 77 Jiří Gruntorád:

„Jak jsem se stal disidentem? V první řadě si nemyslím, že jsem byl disidentem. Použiju citát svého přítele Ivana Martina Jirouse, který říkal, nejsem žádný disident, poněvadž to bych musel být sident. Disident je takové zjednodušení západních novinářů. Stal jsem se odpůrcem režimu, protože režim byl takový, jaký byl. A samozřejmě odpůrce režimu a disident, to jsou silná slova. Měl jsem představu, že i v takovém režimu budu takový, jak si přeju já, a ne jakého by mě oni rádi měli. Ukázalo se, že se můžu chovat a žít, jak si

---

²² Poznámka autora

²³ **Jana, Soukupová.** Jiří Machourek se nebál u soudu hájit disidenty [online]. www.idnes.cz, 5.6.2014. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/jiri-machourek-se-nebal-u-soudu-hajit-disidenty-frm-/brno-zpravy.aspx?c=A090707_1219865_brno_krc.

přeju v určitém prostoru, ale že za to musím platit – problémy v zaměstnání, v rodině, vězněním.“²⁴

Oba dva disidenti v těchto citátech ukazují nejistotu ohledně pojmu disident. Zdá se, jako by pojem disident byl něco velmi obecného, nadřazeného a oni sami se necítí být tímto „titulem“ nazýváni. Jiří Gruntorád sám poukazuje na důležitost toho, jak je slovo vnímáno v jiném geopolitickém kontextu - zde zmiňuje „zjednodušení západních novinářů“.

Nejrozsáhlejší definici poskytuje nejznámější český představitel disentu Václav Havel:

„Disidentem se člověk nestává tak, že se jednoho dne rozhodne pro tuto svéráznou kariéru, ale proto, že vnitřní odpovědnost kombinovaná s celým komplexem vnějších okolností ho prostě do tohoto postavení uvrhne: je vyhozen z existujících struktur a postaven do konfrontace s nimi. Na začátku nebylo nic víc a nic míň než úmysl dělat dobře svou práci - a na konci je cejch nepřítel.“²⁵

V této slavné pasáži, kterou jako definici disidenta často přebírají i odborníci (např. Otáhal ve svém díle *Normalizace 1969–1989*²⁶, nebo Navara a Albrecht ve své *Abecedě komunismu*²⁷) opět zdůrazňuje jakousi nedobrovolnost toho, že se člověk disidentem stane. Je to pro něj pouze nutný důsledek konfliktu mezi nemorálností společnosti a vlastními morálními postoji jednotlivce. To potvrzuje i politolog, novinář a bývalý emigrant Karel Hvízďala:

„Oproti většině společnosti, která se snažila v režimu získávat různé výhodné pozice a šla na věc jaksi úřednický a funkcionářsky, Havel a disidenti od počátku hájili, to „neúčelné“, ale podstatnější: soulad myšlení a postojů. To nemá být cynická výčitka

---

²⁴ **ČT24.** Disidenti [online]. www.ceskatelevize.cz, [cit. 7.11.2016]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1234337-disidenti>.

²⁵ **Havel, Václav.** *Moc bezmocných.* Praha : Lidové noviny, 1990. str. 37. ISBN: 80-7106-005-4

²⁶ **Otáhal, Milan.** *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání,* Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 105s., ISBN : 80-7285-011-3, NV

²⁷ **Navara, Luděk a Albrecht, Josef.** *Abeceda komunismu,* Brno, Host, 236 s., ISBN : 80-7294-340-1, NV

každému, kdo nebyl disident. To je jen připomenutí skutečnosti, že každá lidská společnost potřebuje kladné vzory – a každá společnost je do jisté míry nemá ráda.“²⁸

I on tedy připouští, že určitá část společnosti se s disidenty neztotožňuje právě pro jejich morální zásady.

1.2.3 Definice jednotlivců a organizací působících proti disidentům (SNB, Stb)

Zatímco se moderní marxistické názory pokoušejí pojem disidenta relativizovat a občas je možné narazit až na absurdní názory:

*„Disident: Odpůrce, odpadlík, módní výraz pro nesouhlasící určitého druhu. Husité, chodští rebelové, sedláci od Chlumce, socialisté, komunisté, zelení, odboráři, bojovníci za práva černochů i účastníci protifašistického odporu takto nazýváni nejsou. Působí to dojmem, že ono slovo pochází z latinského dis – bohatý.“*²⁹

Propracovanou analýzu je možno dohledat v materiálech organizací, které se disidenty zabývaly nejhluběji, jelikož to měly v popisu práce – Sboru národní bezpečnosti (bývalé police ČSSR a Státní bezpečnosti (tajné policie ČSSR).

Samotná StB a SNB výraz „disident“ oficiálně nepoužívala - alespoň v dostupných interních dokumentech těchto organizací na toto slovo nenarazíme. Interně tyto represivní složky pracovaly s termíny „nepřítel lidově demokratického zřízení“, „ideový nepřítel“ či „rozvraceč socialistického zřízení“. Jejich definice se postupně měnily dle období od padesátých do osmdesátých let minulého století. Pro naše potřeby použijeme novější směrnici ministerstva vnitra z roku 1983, neboť obsahuje jak definici nepřátel z let padesátých, tak novou skupinu odpůrců režimu vzniklou po okupaci v roce 1968

Obecně tehdejší státní orgány rozdělovaly své odpůrce do tří skupin, takzvaných „garnitur“:

---

²⁸ **Hvízdala, Karel** *Muž, který nepřistoupil na hry trpaslíků*. Praha : Mladá Fronta Dnes, 1.2.2003, s. 4, Mladá fronta Dnes

²⁹ **Neuveden**. Slovník společenských věd a pověr.[online] *marxismus.cz*, [cit.22.12.2016]. Dostupné z: <http://marxismus.cz/slovník/index.htm>

Garnitura 1:

Osoby, které proti komunistickému režimu vystupovaly již před rokem 1968. „*Otevřeně se i nadále protisocialisticky exponují, vědomě nerespektují čs. právní normy*“. Byla tvořena bývalými funkcionáři KSČ (které dále rozdělovala na „eurokomunisty“, „reformní komunisty“), dále členy jiných stran a hnutí - zejména církevních („křesťanská demokracie“) a socialistických, ale nemarxistických stran (nezávislí socialisté).

Kromě toho sem patřili i politicky nezávislí historikové, sociologové a ekonomové.

Tito lidé měli tendenci vytvářet hnutí, která bojovala s diktaturou - zejména Charta 77 a Výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Tato skupina byla tvořena téměř výhradně intelektuály, občané ryze dělnických profesí se zde vyskytovali jen výjimečně.

Typovými znaky, určujícími příslušnost k první garnituře byly zejména:

- aktivní, neskrývaná nepřátelská činnost, prováděná s vědomým rizikem represivního postihu;
- ztráta příslušnosti ke KSČ (vyloučení nebo zrušení členství);
- averze k tehdejšímu stranickému a státnímu vedení ČSSR a k socialistickému zřízení obecně, vyplývající ze ztráty společenského postavení;
- příslušnost k neo-trockistické³⁰ a dalším nemarxistickým liniím (např. duchovní bez státního souhlasu, tzv. radikální část v prostředí předáků a neaktivnějších exponentů "charty-77" a VONS sestávající z osob, které nebyly členy KSČ, avšak otevřeně se zkompromitovaly v roce 1968 v tehdejších protisocialistických studentských organizacích a další);
- otevřená, konkrétní orientace na zahraniční ideodiverzní organizace a instituce, neaktivnější emigrantská seskupení, státníky a předáky západních politických stran.

---

³⁰ Neo-trockismus - proud marxismu odlišující se od proudu oficiálního. Neotrockisté trvají na permanentní revoluci a považují socialistický stát za "státní kapitalismus". Na západě též "kulturní marxismus", nebo "Frankfurtská škola".

Garnitura 2:

Zde byly osoby, které se před okupací roku 1968 neangažovaly. Strukturálně tato kategorie osob zasahuje všechny vrstvy a sociální či etnické skupiny československé společnosti. V daném případě není rozhodující prostředí, sociální a společenské postavení. Jsou sem řazeni nezveřejnění (tzv. tajní) signatáři „charty-77“, někteří bývalí studenti vysokých škol humanitního a uměleckého směru, příslušníci bývalých politických stran, funkcionáři a aktivní členové rozpuštěných protisocialistických organizací, společností a svazů (např. K-231)³¹

Typovými znaky, určujícími příslušnost ke druhé garnituře, jsou zejména:

- aktivní nepřátelská činnost, prováděná přísně konspirativními metodami a formami
- v minulosti příslušnost k některé z bývalých politických stran, zrušených organizací a podobně;
- konspirativní kontakty na osoby garnitury 1
- konspirativní a legendové kontakty (např. „ze staré známosti“ apod.) do oficiálních struktur
- konspirativní kontakty do zahraničí (západ i socialistické státy);
- snahy působit v různých funkcích v Revolučním odborovém hnutí, v mládežnických a dalších organizacích a institucích Národní fronty;
- u osob mladší generace neodmítání vstupu do KSČ;
navenek souhlas s politikou KSČ a socialistického státu, který v konfrontaci s předchozí životní dráhou, rodinným a sociálním prostředím není z různých aspektů adekvátní.

Garnitura 3:

Strukturálně není uvedena garnitura osob vyhraněně determinována, prolíná všemi sférami československé společnosti. Z politických aspektů byly rozhodující převážně veřejně neprezentované výhrady vůči socialistickému zřízení, nesouhlas s opatřeními

---

³¹ K 231 - Klub bývalých politických vězňů byla organizace sdružující politické vězně komunistického režimu uvězněné mezi únorem 1948 a počátkem 60. let
Podle Wikipedie: *Jméno Klub 231 (resp. jeho zkratka), pod nímž je organizace známá nejvíce, je odvozeno od zákona na ochranu lidově-demokratické republiky (zákon č. 231/1948 Sb.), podle nějž byla většina politických vězňů odsouzena.*

stranického a státního vedení. V daném případě byla lhostejná politická orientace jednotlivých osob, mohlo se jednat i o členy KSČ, zejména v těch případech, kdy otázka členství byla formální nebo existenčně motivována. Patřili sem všichni občané s nevyhraněným světonázorovým postojem, příslušníci politicky nezkušené mladé generace, osoby se sklony k alibismu, dále občané, včetně členů KSČ, kteří inklinovali k měšťáctví, k obdivu západního způsobu života. Rovněž ti členové KSČ, kteří z důvodu nedostatečné ideové a politické vyspělosti přejímali pravicově-oportunistické³² nebo revizionistické³³ názory, aniž by se navenek otevřeně nepřátelsky projevovali. Jednoznačně do uvedené garnitury osob patřili věřící občané, při čemž bylo lhostejné, které víry jsou přívrženci. Spektrum osob této kategorie tvořilo spolu s garniturou 2 bázi občanů, označovanou jako "strana mlčících stoupenců"

Typové znaky, signalizující příslušnost ke garnituře 3 byly následující:

- sklony k jinému nazírání na charakter a výsledky budování socialistické společnosti, než KSČ
- projevy despektu ke stanovené linii výstavby, neadekvátní kritika problémů a rezerv
- neochota přijímat konstruktivní návrhy řešení
- alibismus, projevy oportunistu a revizionismu
- nemarxistická světonázorová orientace
- nekritické přejímání cizích názorů, podléhání negativním vlivům
- nekritický obdiv západního způsobu života, inklinace k měšťáctví
- výhrady k internacionalismu, odůvodňované poukazem na „vlastenectví“, specifické zvláštnosti vývoje a podobně
- projevy pacifismu, pasivita
- sklony k nadřazování³⁴

---

³² Komunisté nazývali "pravicovým oportunistem" postoj hájící myšlenku existence více nezávislých politických stran (zastávaný hlavně. sympatizanty (zakázané) sociální demokracie)). To odporovalo článku ústavy o vedoucí úloze KSČ v ČSSR a systému Národní fronty, která v ČSSR sdružovala povolené politické strany opět pod vedením KSČ.

³³ revizionismus - alternativní verze marxismu, odlišující se od marxismu- leninismu, tzn. oficiálního postoje strany. Zastánci požadovali návrat k Marxovi bez myšlenek Lenina

³⁴ Specifikace kategorií antisocialistických elementů, páchajících trestnou činností, namířeno. *Směrnice ministerstva vnitra*. Praha : Archiv Ministerstva vnitra - AMV, 1983. VN-00262/03-83

Z tohoto dokumentu vyplývá, že organizace, která se studiem disidentů profesionálně zabývala, je obecně dělila do tří skupin - politicky angažovaných a lidí, kteří jsou schopni politicky se angažovat a organizovat veřejná hnutí, dále skupinu lidí, kteří se disidenty stali až po roce 1968 a na třetí skupinu lidí, kteří nemají vyhraněné politické názory, nejsou aktivní. Pro tuto práci je důležité, že StB si všímá některých vlastností disidenta, které tento pojem definují.

Jsou to:

- boj proti režimu
- velmi často je disident tvořený intelektuály, jsou to bývalí politikové, funkcionáři, studenti humanitních či uměleckých oborů
- zmiňují důležitost rodinného či sociálního prostředí, ze kterého osoby pocházejí
- tito lidé jsou ochotni podstupovat velmi vysoké riziko represí
- tito lidé mají tendenci a schopnosti se organizovat
- disidenti mají často sklon k pacifismu, k nenásilnému řešení
- materiály StB zmiňují elitářství této skupiny lidí.
- materiály zmiňují, že mezi disidenty v garnituře 3 se vyskytují lidé, kteří jsou motivováni touhou po „západním životním stylu“ - tedy materiálními hodnotami
- zmiňují také „obojakost“ - schopnost části těchto lidí formálně setrvávat v KSČ, nebo formálně vyjadřovat podporu komunistickému režimu a přitom příležitostně vystupovat proti režimu či podporovat lidi, kteří tak činí.

1.3 Tabulka definic

Tabulka ukazuje, na kterých myšlenkách se jednotlivé skupiny (odborníci, disidenti a StB) shodují, či neshodují. Na základě shromážděných definic má vybrat nejdůležitější fakta a podle nich vytvořit otázky do dotazníků pro širokou veřejnost.

Myšlenka	Skupina 1 Odborníci	Skupina 2 Disidenti	Skupina 3 StB
Disident je odlišně smýšlející člověk	ANO	ANO	ANO
Disidenti se mohou vyskytovat i v současném světě	ANO	ANO	NEOVĚŘITELNÉ
Disidenti se mohou vyskytovat i v demokratických státech	ANO	NEUVÁDÍ	NEOVĚŘITELNÉ
Disident je člověk aktivně bojující proti režimu	ANO	ANO	ANO
Tento boj provádí nenásilnou formou	ANO	ANO	ANO
Motivací jeho činnosti jsou peníze	NE	NE	NĚKDY ³⁵
Disidenti byli široce podporováni běžnými občany	NĚKDY	ANO	NE
Disident svojí činností riskuje	NĚKDY	ANO	ANO
Disidentům hrozí oficiální hrozby – jako jsou tresty odnětí svobody či trest smrti	NĚKDY	ANO	ANO
Disidenti čelí neoficiálním trestům – šikaně ze strany státu	ANO	ANO	NEUVÁDÍ ³⁶
Disident žil v každodenním strachu z represe	ANO	ANO	ANO
Aby se stal člověk disidentem, musel podepsat Chartu 77	NE	NE	NE

³⁵ StB uvádí, že mezi disidenty se najdou jedinci, jejichž hlavní motivací je materiální prospěch

³⁶ StB jako představitel totalitní moci tuto činnost nepřiznává

Disidentem se člověk může stát i proti své vůli	ANO	ANO	ANO
Disidenti jsou kladnými vzory pro lidskou společnost	NEUVÁDÍ	ANO	NE
Disident je veřejností vnímán pozitivně	ANO	NE	NE
Disidenti nedokázali v období normalizace ovlivnit širší veřejnost (jejich činnost nebyla hlavní příčinou pádu komunismu)	NĚKDY	NE	ANO
Disident je odpůrce zpravidla komunistického režimu	ANO	ANO	ANO
Pro disidenta je důležité rodinné či sociálního prostředí, ze kterého pochází	ANO	ANO	ANO
Disidenti byli politikové, funkcionáři, studenti humanitních či uměleckých oborů	ANO	NEUVÁDÍ	ANO
Disidenti se brali za morální vůdce společnosti. Dělili společnost na lidi "žijící v pravdě" a lidi "žijící ve lži"	ANO	ANO	ANO
Disidenti obdivovali „západní“ styl života	NEUVÁDÍ	ANO	ANO

1.4 Závěr teoretické části

Z uvedených argumentů vyplývá, že se všechny vybrané skupiny shodují na tom, že disident je člověk, který smýšlí jinak, než jak stanoví oficiální státní ideologie, zároveň však má s touto odlišností problém, neboť státní ideologie tuto formu odlišného smýšlení nedovoluje – tj. disident musí působit ve státě, který určitým způsobem potlačuje svobodu myšlení.

Hranici přípustnosti odlišností v myšlení lze označit za zásadní při definici slova disident – zatímco někteří lidé tak označují každého, jehož myšlenky jsou odlišné od mínění veřejnosti, jiní tak označují pouze jednotlivce, jejichž myšlenky jsou zásadním nebezpečím pro vládnoucí garnituru. Zde je potřeba vnímat i odlišnou citlivost jednotlivých autoritářských režimů na odlišné myšlenky svých občanů. Zatímco ve státech jako je Severní Korea, není tolerován v podstatě jakýkoliv jiný názor na cokoliv, v jihoamerických diktaturách se nepřipustnost odlišných myšlenek týkala pouze politické oblasti, zatímco odlišné smýšlení v otázkách náboženských, ekonomických či jiných bylo tolerováno.

I z tohoto důvodu může slovo „disident“ znamenat úplně něco jiného v Chile, než například v Myanmaru.

Tato citlivost režimu se může měnit i v čase v rámci jednoho státu – například i bývalém Československu je možno zaznamenat značný rozdíl ve vnímání pojmu disident mezi padesátými lety s tvrdými stalinskými represemi a osmdesátými lety, kdy přece jen došlo (především) v druhé polovině ke zvýšení tolerance vůči odlišným názorům ze strany Sovětského svazu v oblastech, jako byla např. ekologie či umění – například divadelní hry typu „Rozrazil 1/88“ – o demokracii“, nebo „Prodaný a prodaná“ řešící problém konfidentství, kterou pod pseudonymem napsal tehdejší disident Milan Uhde a v roce 1987 a 1988 je uvedlo divadlo Na provázku v Brně, by bylo naprosto nemyslitelné inscenovat v padesátých letech dvacátého století.

Odborníci se shodli na tom, že důležitou podmínkou pro to, aby se člověk stal disidentem je, že disident svojí činností vědomě riskuje - stát disidentovo myšlení nejenom odmítá, ale i trestá – různými formami od oficiálních trestů až po drobnou šikanu v každodenním životě. Zároveň si všímají změny v chování autoritářských režimů, kdy od padesátých let minulého století přecházejí od drastických trestů k trestům méně nápadným. Dá se to přisoudit faktu, že si zástupci těchto režimů uvědomují nebezpečí, které disidenti představují a toho, že násilná likvidace většinou vzbuzuje sympatie veřejnosti k takto postiženým lidem a snaží se proti nim bojovat méně násilnými, sofistikovanými a často i preventivními metodami – dnes např. „rozměňováním“ názorů na internetu, okamžitým vytvářením „opozice“ proti disidentům – jako příklad může posloužit současné Rusko, kde (jak v rozhovoru pro tuto práci později poznamenal Milan Uhde) nedochází k represím proti „malým

hnutím“, umělcům, ale které působí masívní státní kampaní a umlčováním pouze významných jedinců.

Všichni odborníci bez ohledu na jejich stanovisko k disentu se shodnou i na tom, že další nutnou podmínkou označení za disidenta je nenásilnost jeho boje proti režimu. Tato nenásilnost dodává disidentům morální převahu nad brutálním státním násilím a zároveň znesnadňuje státnímu aparátu represivní akce – neboť je obtížnější zasahovat proti člověku, který „nikomu nic nedělá“.

Podle odborníků není působení disidentů časově, ani geograficky omezeno. Je zde vidět snaha o „globální“ pohled na slovo disident. Nicméně proto, že většina citovaných odborníků pochází z České republiky, nebo se zabývá hlavně disidenty střední a východní Evropy, následná diskuse se většinou opět omezí na okruh bývalého Československa a východní Evropy.

V tomto ohledu je zajímavý posun, který toto slovo učinilo v některých regionech v 21. století, kdy se termín „disident“ začal vracet k původnímu významu „odpadlík“ a začíná se používat pro jednotlivce, kteří jsou součástí vládních struktur, ve kterých identifikují činnost, která je v nesouladu s jejich morálním přesvědčením a tuto činnost vyrazí veřejnosti i za cenu hrozícího trestu.

V oblasti motivací se všichni odborníci shodli na morálním aspektu – vznikne nepřekonatelný rozpor mezi cítěním jednotlivce a realitou. Tento rozpor pochází většinou z prostředí a výchovy daného jednotlivce. I z tohoto důvodu kladl bývalý režim v Československu značný důraz na „třídní původ“ – dělnický původ jednotlivce znamenal malou šanci na to, že je tento člověk „infikován“ odlišnými filozofickými, náboženskými a morálními hodnotami. Přestože některé prameny připouští i jiné motivace – například vlastní ego ve smyslu „ukázat se“, nebo „být odlišný“, či dokonce materiální hodnoty „peníze“, „západní životní standard“, většina odborníků se staví za to, že opravdový disident koná pouze ze svého morálního přesvědčení bez výhledu na jakékoliv výhody pro sebe sama. Zajímavé je, že prameny často zmiňují to, že se disidentem člověk stane vlastně náhodně, jen tím, že razí vlastní názor v určité oblasti a tím se dříve nebo později dostane do konfliktu s režimem. To poukazuje na určité charakteristické rysy nutné k disidentství, mezi nimiž je určitě i jistá míra tvrdohlavosti a vytrvalosti.

StB ve svých svazcích zmiňovala jako motivaci „touhu po západním stylu života“, kterou nepochybně myslela materiální stránku, kdy zejména v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století došlo k výraznému a jasnému rozdílu v kvalitě života prostých občanů ve východním a západním bloku v Evropě. Jistě byl u mnoha lidí tento rozdíl značnou motivací pro ukončení komunistického režimu, nicméně odborníci u disidentů tento motiv nezmiňují. Pokud ovšem rozšíříme definici „západního stylu života“ i na demokracii, svobodu, možnost vyjadřovat názory, studovat atd., potom tento styl života pro řadu disidentů motivací jistě byl.

Problematické je podle některých odborníků elitářství disidentů, kteří díky, tomu, že zastávali vysoce morální stanoviska se ať již chtěně, či nechtěně vyvyšovali nad (nemorální, či neprojevující se) zbytek společnosti. Tohoto fenoménu si nevěšují pouze politologové, ale i StB, která se snažila tuto vlastnost využít pro svůj vlastní prospěch a neustále prezentovala disidenty jako malé skupinky intelektuálních odpadlíků, kteří vlastně společnosti škodí.

S tím souvisí i reálný dopad aktivit disidentů na dění ve státě a na konci komunistického režimu. Překvapivě velký počet zdrojů zastává názor, že přes veškerou snahu si disidenti veřejnost na svoji stranu nezískali. Myslí si, že kromě elitářství k tomu přispěla i nechuť disidentů vytvářet politická hnutí a strany – což bylo hlavním rozdílem mezi disidenty v bývalém Československu a jejich kolegy v Polsku a Maďarsku, kde disidentské hnutí přerostlo ve vytvoření politických stran, které získaly reálnou politickou moc. V Československu k něčemu takovému došlo až po revoluci v roce 1989 (Občanské fórum). Během diktatury čeští disidenti působili nepoliticky, jako skupinky nesouhlasících občanů a tím se vlastně od zbytku společnosti izolovali.

Studiem odborných materiálů jsme zjistili, že termín „disident“ je velmi závislý na kontextu místa a času a na postojích člověka, který tento termín používá. Z tohoto důvodu není možné naprosto přesnou definici tohoto slova stanovit, což se průzkumem pramenů potvrdilo.

Přesto existuje soubor faktů, vlastností, charakteristik a motivací, na nichž se odborníci, disidenti a StB, i přes svoje různá stanoviska, shodli.

Tato fakta nyní předložíme v podobě dotazníků veřejnosti, abychom zjistili, nakolik se názor odborné a laické veřejnosti na termín „disident“ shoduje.

2 OBECNÁ PŘEDSTAVA O SLOVĚ DISIDENT

V této části práce zjišťuje, jak slovo „disident“ a problematiku s ním spojenou, vnímá široká veřejnost. Zda lidé vůbec ví, co disidenti byli, co dělali, jestli ještě existují a jak se na tyto osoby dívají.

2.1 Tvorba dotazníku

Následující tabulka vždy ukazuje položku z dotazníku (vlevo) a za jakým účelem byla do dotazníku zahrnuta (vpravo).

Otázky jsou rozděleny do pěti částí. V první části mají dotazovaní uvést svoje data. V druhé, filtrační otázce píší, zda o pojmu „disident“ vůbec vědí. Ve třetí části mají uvést svou obecnou představu o tomto pojmu. Čtvrtá se zabývá konkrétnějšími otázkami (profese, motivace, charakterové vlastnosti disidentů). V poslední části respondenti uvádí, které (většinou) pohádkové postavy, jim na základě definic, které uvedli, připomínají disidenty nejvíce/nejméně.

Ukázka dotazníku – **Příloha č.1**

1 - Data respondenta	
Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
Datum	Tato položka je organizační, hodnota nebude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.
Pohlaví	Tento údaj nám umožní zjistit, jak se liší znalost pojmu disident a jeho vnímání mezi muži a ženami. Tato hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.
Věk	<p>Tento údaj nám umožní zjistit, jak se liší znalost pojmu disident a jeho vnímání mezi hlavními věkovými skupinami.</p> <p>Pro naše účely budeme používat následující skupiny:</p> <p>15- 25 (mladí lidé bez praktických životních zkušeností)</p> <p>26 – 35 (pracující lidé, kteří nezažili komunistický režim – nebo ho zažili, ale nebyli ve věku, kdy mohli pojem disident vnímat)</p> <p>36 – 55 (lidé kteří nezažili komunistický režim před rokem 1968 – nebo ho zažili, ale nebyli ve věku, kdy mohli před rokem 1968 pojem disident vnímat)</p> <p>56 a více</p> <p>Tato hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.</p>
Dosažené vzdělání	Tento údaj nám umožní zjistit, jak se liší znalost pojmu disident a jeho vnímání skupinami respondentů s různým dosaženým vzděláním. Tato hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.
Bydliště: město/obec	Tento údaj nám umožní zjistit, jak se liší znalost pojmu disident a jeho vnímání skupinami respondentů žijícími ve městě a na venkově. Tato hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.

2 – Základní identifikace pojmu respondentem	
Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>1. Vyberte prosím možnost, která nejlépe popisuje váš vztah ke slovu „disident“:</p> <p>1.a) Nikdy jsem tento pojem neslyšel</p> <p>1.b) Tento pojem jsem slyšel, ale vůbec nevím, co znamená</p> <p>1.c) Vím, co tento pojem znamená</p>	<p>Toto je základní otázka testu.</p> <p>Cílem této otázky je zjistit, jaké procento populace slovo disident nezná. Zároveň představuje ukončení testu pro osoby s odpověďmi 1.a) či 1b.)</p> <p>Varianty 1.a) a 1.b) mají za cíl zjistit, jestli je mezi respondenty s negativní odpovědí alespoň pasivní znalost daného slova.</p> <p>Do celkové statistiky budou zahrnuta pouze data respondenta a varianty odpovědí na otázku 1.</p> <p>Další otázky z testu nebudou v případě zvolení možností 1.a)/1.b) statisticky zpracovány.</p>

3 – Zjišťování obecných představ o pojmu disident	
Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>2. Jaký je význam slova disident?</p> <p>2.a) Člověk bojující proti nespravedlnosti a diktatuře ve státě</p> <p>2.b) Člověk, který získal majetek po pádu komunismu</p>	<p>Cílem této otázky je ověřit, zda kladná odpověď v otázce 1) nebyla způsobena subjektivním a nesprávným přesvědčením o znalosti slova „disident“.</p> <p>Varianta 2.a) představuje obecně platný výklad slova.</p> <p>Varianta 2.b) má za cíl zjistit, zda si respondent neplete slovo „disident“ se slovem „restituent“.</p>

2.c) Opoziční politik	Varianta 2.c) má za cíl zjistit, zda respondent nezaměňuje slovo „disident“ za opozici obecně
2.d) Jiná definice (uveďte):	Varianta 2.d) umožňuje respondentovi vyjádřit vlastní definici. Pokud se tato definice bude všeobecně shodovat s odpověďmi a – c, bude k nim přiřazena. Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.

Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
3. Pro vás osobně je disident osoba:	Tato otázka zjišťuje, jaký je celkový názor respondenta na pojem „disident“.
3.a) jednoznačně kladná	Cílem je na zkoumaném vzorku respondentů zjistit, jaký je ve společnosti postoj vůči disidentům.
3.b) spíše kladná	
3.c) ani kladná, ani záporná	Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.
3.d) spíše záporná	
3.e) jednoznačně záporná	

Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
4. Ve kterém časovém období se disidenti vyskytovali/vyskytují?	Tato otázka zjišťuje, se kterým obdobím si respondent působení disidentů nejvíce spojuje.
4.a) - ve středověku	Cílem je ověřit, zda obecné mínění spojuje slovo „disident“ s druhou polovinou dvacátého století.
4.b) - pouze ve 20. století	
4.c) - disidenti se vyskytují neustále, i v současnosti	Varianta 4.d) umožňuje respondentovi vyjádřit vlastní definici času působení disidentů. Pokud se tato definice bude všeobecně shodovat s odpověďmi a –

4.d) - v jiném období - uveďte:	c, bude k nim přiřazena. Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu
---------------------------------	---

Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>5. Ve které oblasti světa se disidenti vyskytovali/vyskytují (můžete vybrat více možností):</p> <p>5.a) ve Východní Evropě</p> <p>5.b) pouze v bývalém Československu</p> <p>5.c) v Jižní Americe</p> <p>5.d) disidenti se vyskytují na celém světě</p> <p>5.e) jinde - uveďte:</p>	<p>Tato otázka zjišťuje, se kterou geografickou oblastí si respondent působení disidentů nejvíce spojuje. Cílem je ověřit, zda obecné mínění spojuje slovo „disident“ s Východní Evropou / s bývalým Československem.</p> <p>Varianta 5.e) umožňuje respondentovi vyjádřit vlastní definici. Pokud se tato definice bude všeobecně shodovat s odpověďmi a – d, bude k nim přiřazena.</p> <p>Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.</p>

Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
6. Čeho chce podle vás disident dosáhnout? Jaký byl jeho/její cíl?	<p>Tato otevřená otázka zjišťuje, jaká je všeobecná představa respondenta o motivaci disidenta.</p> <p>Odpovědi na otevřenou otázku budou statisticky shrnuty do skupiny a použity v celkovém statistickém vyhodnocení testu.</p>

4 – Motivace, profese a charakterové vlastnosti disidenta	
Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>7. Vyberte výrok, se kterým nejvíce souhlasíte:</p> <p>7.a) disidenti byli většinou ženy</p> <p>7.b) disidenti byli většinou muži</p> <p>7.c) disidenti byli muži i ženy</p>	<p>Tato otázka zjišťuje, jaká je všeobecná představa respondenta o pohlaví disidenta a zda v této oblasti neexistují zafixované předsudky.</p> <p>Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.</p>
Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>8. Vyberte výrok, se kterým nejvíce souhlasíte:</p> <p>8.a) většina disidentů měla pouze základní vzdělání</p> <p>8.b) většina disidentů měla střední a vysokoškolské vzdělání</p> <p>8.c) u disidentů na vzdělání nezáleželo</p>	<p>Tato otázka zjišťuje, jaká je všeobecná představa respondenta o vzdělání disidentů. Ověřuje, zda existuje všeobecné přesvědčení o „vyhraněné elitě intelektuálů“ s důrazem na jejich vzdělání a inteligenci.</p> <p>Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.</p>

Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>9. Kterému oboru lidské činnosti se typický disident věnoval? Můžete vybrat více možností:</p> <p>9.a) politika</p> <p>9.b) náboženství / církev</p> <p>9.c) ekologie</p> <p>9.d) umění</p> <p>9.e) podnikání</p> <p>9.f) nevěnoval se žádné užitečné lidské činnosti</p>	<p>Tato otázka zjišťuje obor lidské činnosti ve kterém se „disident“ podle mínění respondenta nejčastěji angažoval.</p> <p>Cílem je zjistit, zda má respondent pocit, že „disidenti“ byli součástí uzavřené sociální/profesionální/náboženské skupiny a že na této platformě docházelo k určitému elitářství.</p> <p>Možnost 9.f) má za cíl potvrdit negativní nastavení respondenta vůči „disidentům“ (pokud ho vyjádřil v otázce 3)</p>

<p>9.g) věnoval se jiné činnosti (uved'te):</p>	<p>Možnost 9.g) nabízí vlastní odpověď respondenta. Pokud se jeho odpověď bude všeobecně shodovat s odpověďmi a – f, bude k nim přiřazena.</p> <p>Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu</p>
---	---

Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>10. Jakým způsobem obvykle disident proti státnímu režimu bojoval? (můžete zvolit více možností)</p> <p>10.a) Prováděl sabotáže a násilnou činnost – např. jako partyzán</p> <p>10.b) Organizoval / účastnil se demonstrací proti režimu</p> <p>10.c) Ve svém díle napadal státní režim a jeho postoje (např. v knihách, hudbě, výtvarném umění)</p> <p>10.d) Tiskl a nebo rozšiřoval materiály s protirežimním obsahem</p> <p>10.e) Pasívně odmítal účast na akcích režimu (například na prvomájových demonstracích).</p> <p>10.f) Seděl v hospodě a nadával. Žádné další akce nepodnikal.</p> <p>10.g) Jinou formou (uved'te):</p>	<p>Tato otázka zjišťuje formu, jakou „disident“ podle mínění respondenta nejčastěji proti režimu bojoval.</p> <p>Cílem je zjistit, jakou má respondent konkrétní představu o metodě odporu disidenta.</p> <p>Možnost 10.f) má za cíl potvrdit negativní nastavení respondenta vůči „disidentům“ (pokud ho vyjádřil v otázce 3).</p> <p>Možnost 10.g) nabízí vlastní odpověď respondenta. Pokud se jeho odpověď bude všeobecně shodovat s odpověďmi a – f, bude k nim přiřazena.</p> <p>Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.</p>

Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>11. Jaký postih většinou disidentovi za jeho činnost hrozil ? (můžete zvolit více možností).</p> <p>11.a) Smrt – ať již oficiálním soudním rozhodnutím, nebo likvidací tajnou policií</p> <p>11.b) Doživotní či dlouholetý trest odnětí svobody</p> <p>11.c) Krátkodobý nebo podmíněný trest odnětí svobody</p> <p>11.d) Pokuta</p> <p>11.e) Byli postiženi i jeho rodinní příslušníci – ztrátou zaměstnání, nemožností studovat či cestovat.</p> <p>11.f) Myslím, že disidentům v podstatě nic nehrozilo a že se vše jen zveličuje</p> <p>11.g) Jiný trest (uveďte):</p>	<p>Tato otázka zjišťuje, zda si je respondent vědom, jaká rizika disidentům hrozila.</p> <p>Cílem je zjistit, zda si společnost uvědomuje cenu, kterou disident za svoji činnost platil.</p> <p>Možnost 11.f) má za cíl potvrdit negativní nastavení respondenta vůči „disidentům“ (pokud ho vyjádřil v otázce 3).</p> <p>Možnost 11.g) nabízí vlastní odpověď respondenta. Pokud se jeho odpověď bude všeobecně shodovat s odpověďmi a – f, bude k nim přiřazena.</p> <p>Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.</p>

Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce
<p>12. Jaké jsou typické charakteristické rysy disidenta?</p> <p>12.a) Obětavost</p> <p>12.b) Pravdomluvnost</p> <p>12.c) Odvaha</p> <p>12.d) Tvrdohlavost</p> <p>12.e) Bezohlednost</p> <p>12.f) Egoismus</p> <p>12.g) Prospěchářství</p>	<p>Tato otázka zjišťuje, jaké osobní kvality respondent disidentovi připisuje. Nabízí jak velmi pozitivní vlastnosti (a-c), tak vlastnost která může být za jistých okolností kladná i záporná (tvrdohlavost), tak vlastnosti negativní (e-h)</p> <p>Možnost 12.i) nabízí vlastní odpověď respondenta. Pokud se jeho odpověď bude všeobecně shodovat s odpověďmi a – h, bude k nim přiřazena.</p>

12.h) Zbabělost 12.i) Jiný charakteristický rys (uved'te):	Výsledná hodnota bude použita v celkovém statistickém vyhodnocení testu.
--	--

5 – typologie disidenta		
Položka	Účel dotazu a jeho statistická funkce	
9. Která z následujících postav/ osobností nejlépe splňuje vaši představu o disidentovi? Která z těchto postav nejvíce představu o disidentovi nesplňuje?	<p>Účelem tohoto dotazu je umožnit ztotožnění všeobecně známé postavy s pojmem disident.</p> <p>Postavy byly vybrány na základě toho, jak plní šest základních vlastností disidenta definovaných výše:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nesouhlasí s režimem 2) proti režimu aktivně bojuje 3) bojuje za obecně platné celospolečenské ideály (demokracie, lidská práva, ekologie) 4) osobně v boji riskuje 5) jeho boj není veden pouze za účelem osobního prospěchu 6) nepoužívá násilí 	
	Proč je známý	Charakteristické rysy
Harry Potter	Hrdina filmů Harry Potter	Nesouhlasí se zlem představovaným lordem Voldemortem, aktivně proti němu bojuje, nebojuje pouze za sebe, ale za své přátele a kamarády, v boji riskuje, násilí používá ve formě kouzel.

Robin Hood	Legendární anglický zbojník	Bojuje proti šerifovi z Nottinghamu, bojuje aktivně, nejenom za sebe, ale i za utlačované lidi, v boji riskuje, používá však násilí.
Jack Sparrow	Piráta, kapitána, hrdina filmů Piráti z Karibiku	Bojuje proti anglické obchodní společnosti, bojuje aktivně, riskuje, používá násilí a celá jeho motivace je čistě zisková.
Václav Klaus	Bývalý český prezident, bojovník proti Evropské unii	Bojuje proti zavedenému režimu, bojuje aktivně za vyšší ideje o nichž je přesvědčen, nic neriskuje, jeho hlavní motivace je vlastní ego. Nepoužívá násilí.
Josef Švejk	Legendární literární postava knihy Osudy dobrého vojáka Švejka	Archetyp "českého přístupu". Navenek předstírá loajálnost, vnitřně však nesouhlasí. Aktivně proti režimu nevystupuje, nebojuje za žádné ideály, v rámci jeho postoje nic neriskuje, nepoužívá násilí.
Tomáš Ortel	Zpěvák, hvězda současného protiuprchlického hnutí	S aktuálním režimem nesouhlasí, bojuje aktivně za ideje, o nich je přesvědčen, že jsou ku prospěchu ostatních. Nic neriskuje, nepoužívá násilí.
Kuba	Jeden z hrdinů Krkonošských pohádek	S režimem nesouhlasí, ale aktivně proti Trautenberkově režimu nevystupuje, k akci se přidává jen pokud je k tomu donucen okolnostmi (manželkou).
Popelka	Hlavní hrdinka filmové pohádky Popelka	Popelka s režimem macechy nesouhlasí. Nebojuje proti němu, tím pádem i nic neriskuje. Nepoužívá násilí. Pasívně čeká, co jí, nebo

		kolegy "cvrnkne do nosu".
Viktor Hujer	Jeden z hrdinů filmu Marečku podejte mi pero	Viktor Hujer s režimem souhlasí, aktivně se snaží ho podporovat. Nepoužívá násilí.
Lord Sauron	Postava z filmové trilogie Pán prstenů	Archetyp zla. Je strůjcem režimu, používá násilí.

Plnění kritérií definice „disidenta“ u konkrétních známých postav a osobností:

	s režimem nesouhlasí	proti režimu bojuje aktivně	bojuje za obecně platné celospolečenské ideály (demokracie, lidská práva, ekologie)	osobně v boji riskuje	nebojuje pouze sám za sebe	nepoužívá násilí
Harry Potter	A	A	A	A	A	A
Robin Hood	A	A	A	A	A	N
Jack Sparrow	A	A	N	A	N	N
Václav Klaus	A	A	A	N	A	A
Josef Švejk	A	A	N	A	N	A
Tomáš Ortel	A	A	N	N	A	A
Kuba	A	N	N	N	A	A
Popelka	A	N	N	A	N	A
Viktor Hujer	N	N	N	N	N	A
Lord Sauron	N	N	N	A	A	N

2.2 Vyhodnocení dotazníku

Dotazník vyplnilo 203 respondentů, z toho 51 % mužů a 49 % žen. Téměř polovina dotazovaných má pouze základní vzdělání (111 dotazníků bylo rozdáno žákům osmiletého gymnázia). 32 % má ovšem vzdělání vysokoškolské. Nejvyšší dosažené vzdělání pro zbylých 19 % je středoškolské vzdělání.

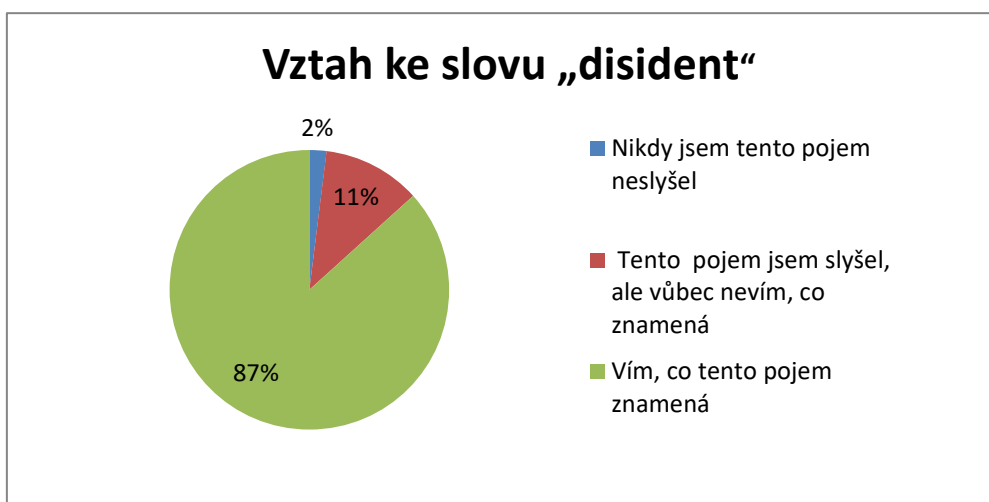
Mezi dotazovanými měla nejčetnější zastoupení (skoro polovinu) skupina starých 15-19 let. Téměř třetinu tvořila skupina 30-55 let. Už menší zastoupení měla kategorie 56+ a nejméně respondent je ze skupiny 20-29 let.

Více než tři čtvrtiny účastníků průzkumu bydlí ve městě, zbytek na vesnici.

Otázka 1:

Vyberte prosím možnost, která nejlépe popisuje váš vztah ke slovu „disident“:

Nikdy jsem tento pojem neslyšel	4
Tento pojem jsem slyšel, ale vůbec nevím, co znamená	23
Vím, co tento pojem znamená	176

87% respondentů uvedlo, že ví, co pojem „disident“ znamená. 11 % slovo slyšelo, ale nezná jeho význam. Pouze 2 % se s pojmem nikdy nesetkalo.

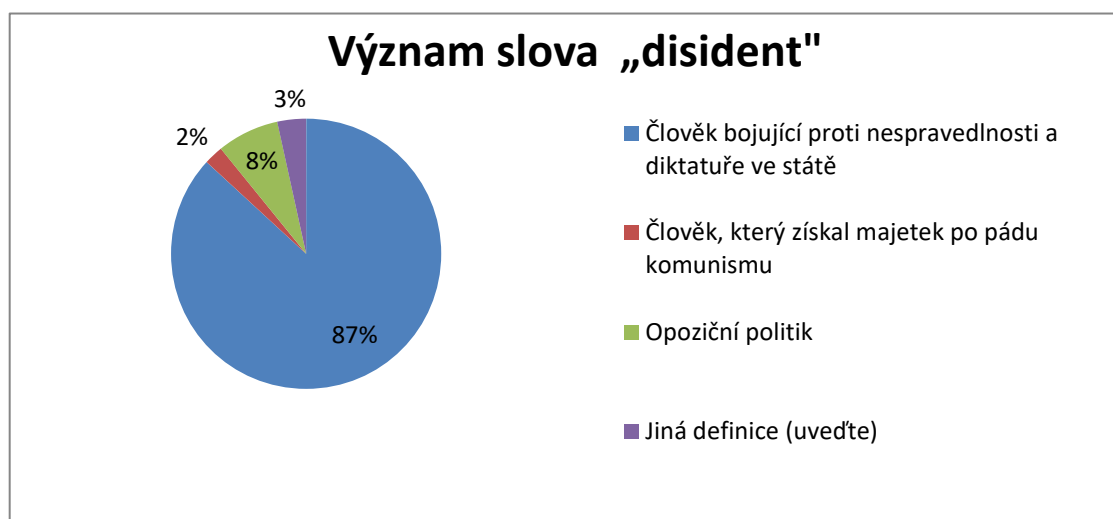
Fakt, že většina lidí význam slova zná, vyplývá i z toho, že se dotazník dostal pouze mezi omezenou skupinu dotazovaných.

Většina respondentů z věkové kategorie 15-25 studuje na gymnáziu, takže už byla s tímto pojmem rozhodně seznámena a většina lidí z vyšších věkových kategorií má podle výsledků vzdělání vysokoškolské, takže podle očekávání ví, co si pod pojmem „disident“ představit.

Otázka 2:

Jaký je význam slova disident?

Člověk bojující proti nespravedlnosti a diktatuře ve státě	152
Člověk, který získal majetek po pádu komunismu	4
Opoziční politik	13
Jiná definice (uveďte)	6

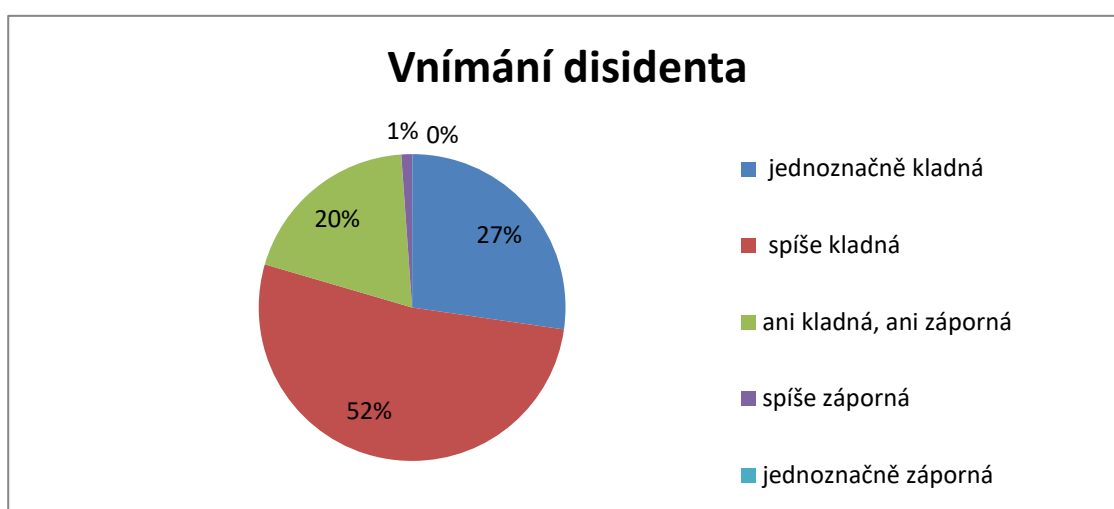

Naprostá většina respondentů (87 %) uvedla, že nejpřesnější definicí slova „disident“ je „člověk bojující proti nespravedlnosti a diktatuře ve státě“. Pouze 8 % si myslí, že se jedná o opozičního politika. 2 % tvrdí, že se jedná o člověka, který nabyl majetku po pádu komunismu a zbylé 3 % uvádí jinou definici pojmu

Otázka 3.

Pro vás osobně je disident osoba:

jednoznačně kladná	48
spíše kladná	92
ani kladná, ani záporná	34
spíše záporná	2
jednoznačně záporná	0

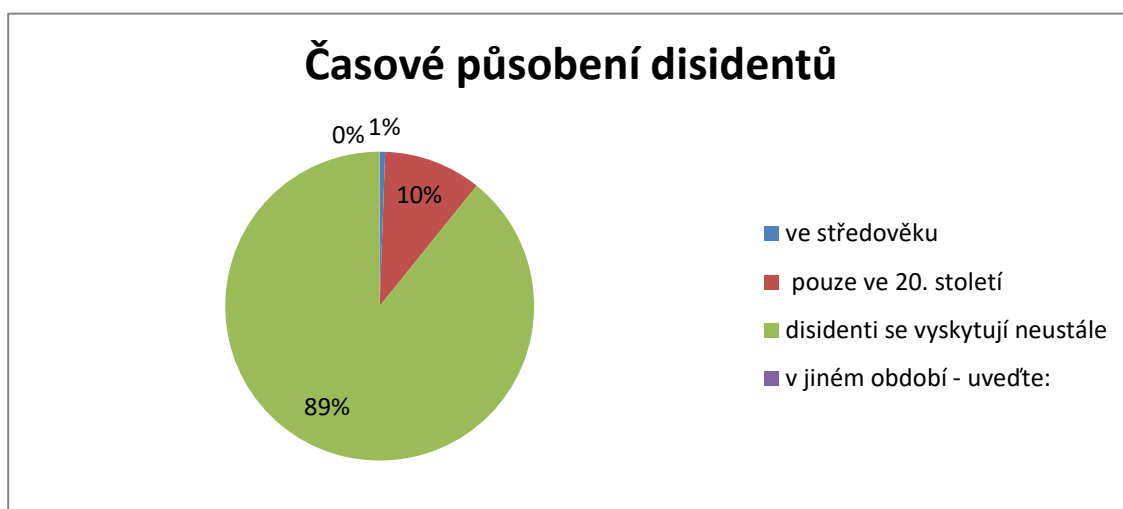
Více než polovina respondentů (52 %) vnímá disidenta jako „spíše kladnou osobu“. Druhá nejčastější odpověď (27 %) byla, že se jedná o osobu jednoznačně kladnou. Tato odpověď zvítězila nad možností „ani kladná, ani záporná“, kterou zvolilo 20% lidí. Pouze téměř zanedbatelné 1 % respondentů uvedlo, že osobu disidenta bere jako „spíše zápornou“.

To, že tolik lidí vnímá pojem „disident“ kladně, plyne z faktu, že již bezmála 30 let je Česká republika demokratickým státem a disidenti jsou dnešní generaci představováni jako kladní hrdinové, kteří u nás v průběhu let 1948-1989 bojovali proti nesvobodě totalitního režimu. Navíc se pojem používá i pro osoby, které proti nespravedlivému režimu a diktatuře bojují v dnešních nedemokratických státech.

Otázka 4:

Ve kterém časovém období se disidenti vyskytovali/vyskytují?

ve středověku	1
pouze ve 20. století	18
disidenti se vyskytují neustále	157
v jiném období - uveďte:	0

Drtivá většina dotazovaných (89 %) uvedla, že se disidenti vyskytují neustále a že pojem „disident“ není spojen pouze s osobami bojujícími proti režimu ve 20. století (tuto možnost zvolilo 10 % respondentů). Zbylé procento si myslí, že disidenti působili pouze ve středověku.

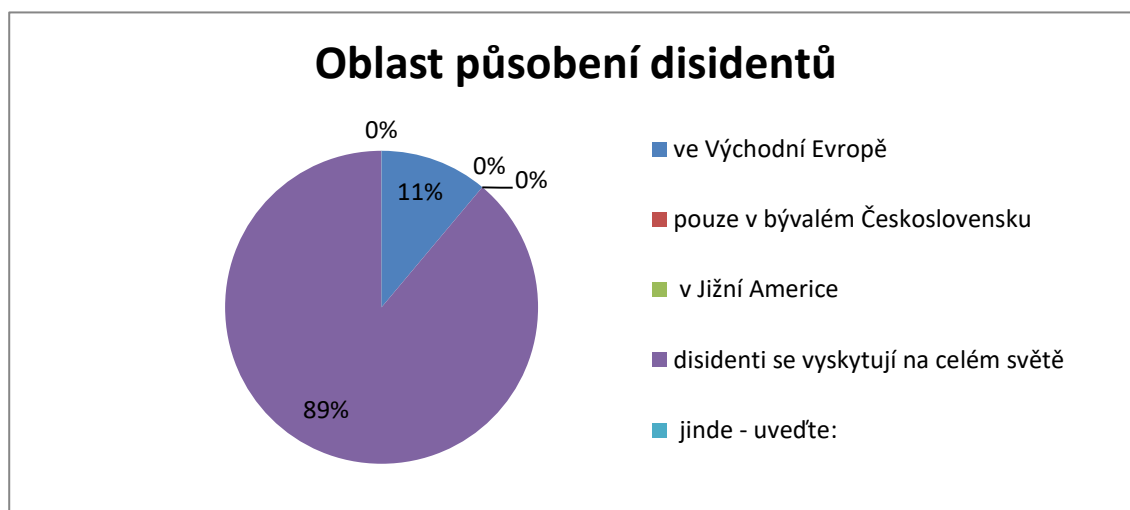
Díky médiím mají dnešní lidé možnost dozvědět se o osobách bojujících proti režimu v nedemokratických státech z celého světa (stejně jako se za totality ve světě vědělo o československých disidentech). Proto skoro 90 % dotazovaných zvolilo možnost „disidenti se vyskytují neustále“.

To také souvisí s otázkou číslo 5.

Otázka 5:

Ve které oblasti světa se disidenti vyskytovali/vyskytují (můžete vybrat více možností):

ve Východní Evropě	19
pouze v bývalém Československu	0
v Jižní Americe	0
disidenti se vyskytují na celém světě	152
jinde - uveďte:	0

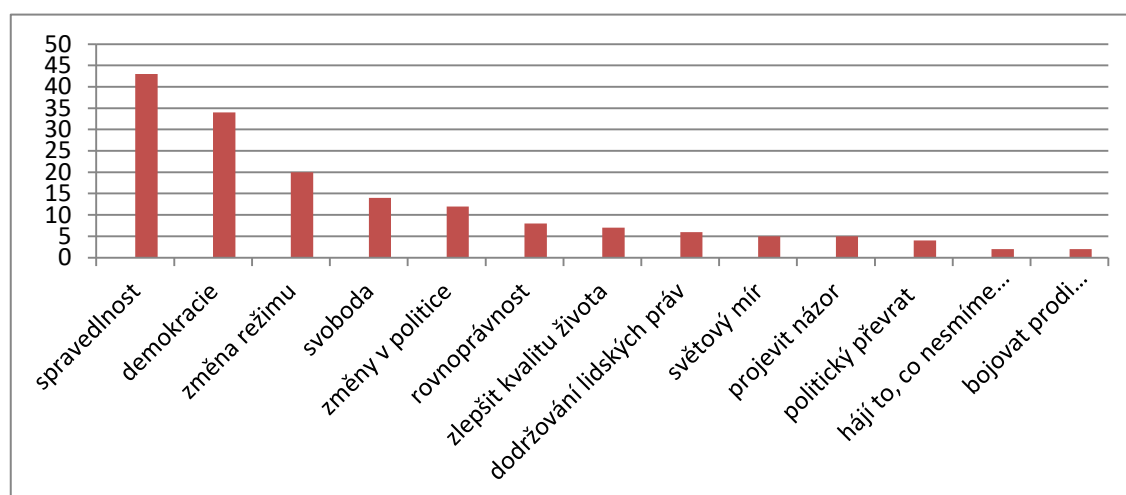

Dotazování prokázali, že si uvědomují, že problém nesouhlasu s vládnoucím režimem není omezený pouze na region střední Evropy. Počet lidí, který uvedli jinou možnost je zanedbatelný.

Otázka 6:

Za co disident bojuje?

spravedlnost	43
demokracie	34
změna režimu	20
svoboda	14
změny v politice	12
rovnoprávnost	8
zlepšit kvalitu života	7
dodržování lidských práv	6
světový mír	5
projevit názor	5
politický převrat	4
hájí to, co nesmíme obětovat režimu	2
bojovat proti totalitnímu režimu	2

V této otevřené otázce měli dotazovaní stručně napsat, za co podle nich disident bojuje. Mezi odpověďmi se nejčastěji vyskytovala hesla „spravedlnost“ (43x), „demokracie“

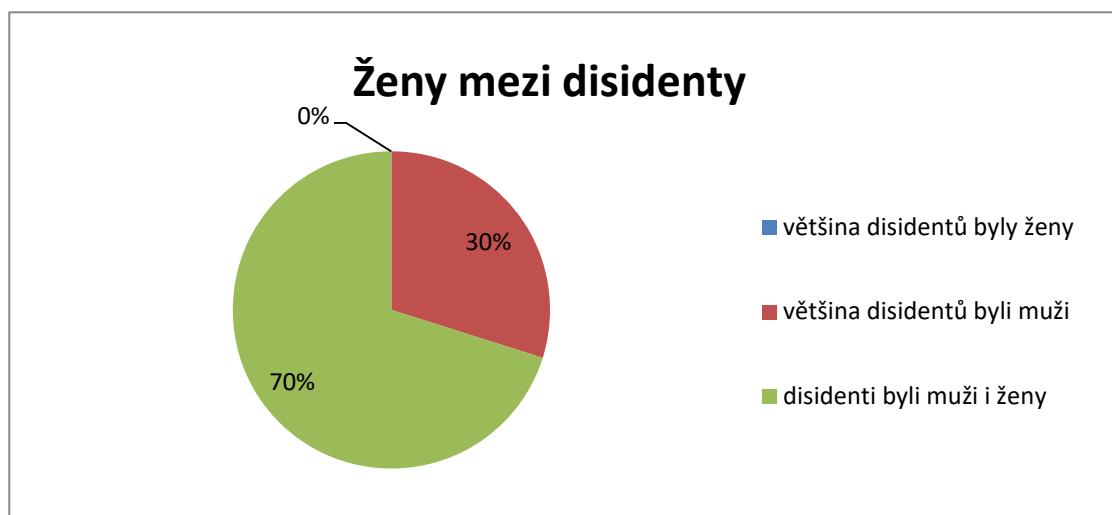

(34x) a „změna režimu“ (20x). Další oblíbená slova byla „svoboda“ (14x), „změny v politice“ (12x) a „rovnoprávnost“ (7x). Ostatní hesla už nebyla tak častá.

Otázka 7:

Vyberte výrok, se kterým nejvíce souhlasíte.

většina disidentů byli ženy	0
většina disidentů byli muži	52
disidenti byli muži i ženy	122

U otázky číslo 7 měli účastníci dotazníku zvolit, se kterou možností souhlasí nejvíce. 70 % jich zvolilo možnost „disidenti byli muži i ženy“ a 30 % možnost „většina disidentů byli muži“. „Většina disidentů byly ženy“ nevybral nikdo z respondentů.

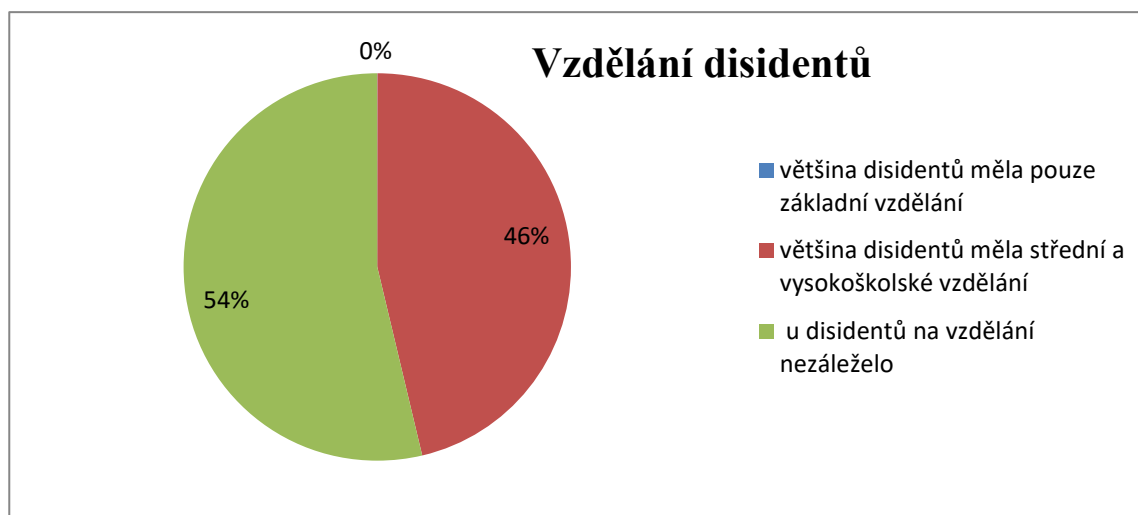
Dá se odhadnout, že většina dotazujících zná zástupce disentu z řad mužů i žen, proto volila možnost c). Je pravdou, že nejnámější disidenti v ČSSR byli muži (Havel, Dienstbier..), to se projevilo v odpovědích 30 % respondentů, kteří uvedli, že většina disidentů byli muži. Už vůbec proto, že většinu lidí napadnou jako první mužští disidenti (viz otázka č. 14), nikdo z dotazovaných nevybral, že většina disidentů byly ženy.

Při zkoumání spontánní znalosti jmen disidentů v otázce 14 představují ženy 11 %.

Otázka 8:

Vyberte výrok, se kterým nejvíce souhlasíte

většina disidentů měla pouze základní vzdělání	0
většina disidentů měla střední a vysokoškolské vzdělání	71
u disidentů na vzdělání nezáleželo	101

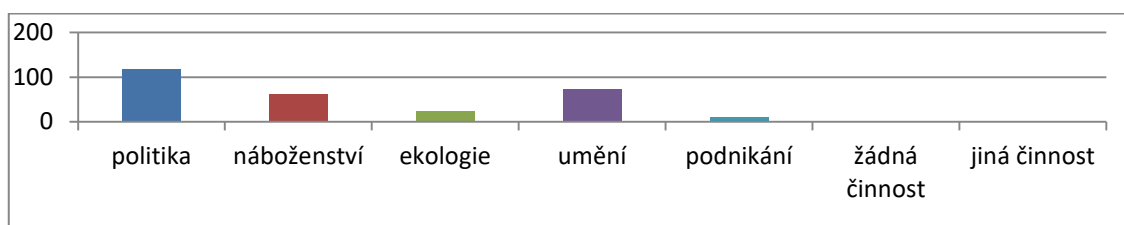
U této otázky se lidé rozdělili na dvě skupiny – na ty, kteří vybrali „u disidentů na vzdělání nezáleželo“ (54 %) a ty, kteří zvolili „většina disidentů měla střední a vysokoškolské vzdělání“ (46 %). To, že většina disidentů měla pouze základní vzdělání, si podle výsledků dotazníku nemyslí nikdo z respondentů.

Je evidentní, že velký počet respondentů spojuje pojem „disident“ spíše se vzdělanější vrstvou obyvatel. Je potřeba dodat, že otázka zkoumala pouze formální vzdělání poskytované státem.

Otázka 9:

Kterému oboru lidské činnosti se typický disident věnoval? Můžete vybrat více možností

politika	náboženství	ekologie	umění	podnikání	žádná činnost	jiná činnost
144	78	30	89	17	4	5

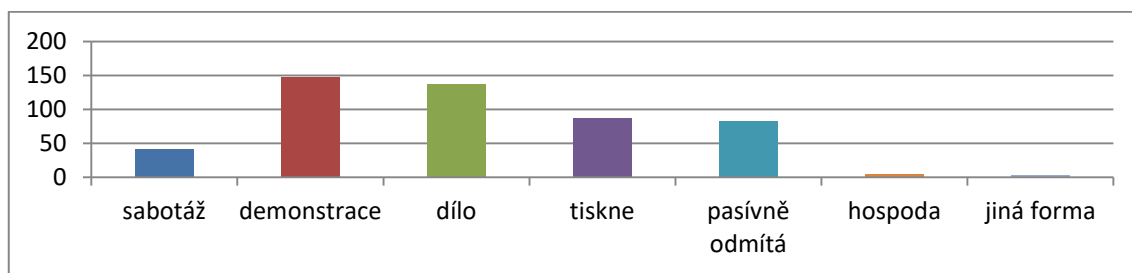
Účastníci dotazníkového průzkumu nejčastěji volili možnost „politika“, konkrétně 144x. Následuje „umění“ (89x) a „náboženství“ (78x). Až po těchto třech suverénně nejčastěji vybíraných oborech skončila „ekologie“ (30x) a „podnikání“ (17x). Pouze nepatrné procento respondentů si myslí, že se typický disident nevěnoval žádnému oboru lidské činnosti, nebo jiné činnosti.

Většina lidí zvolila možnost „politika“. Může tak tomu být proto, že velký počet disidentů byli lidé aktivní v politice před rokem 1968 - např. Alexander Dubček. Tato volba může být ovlivněna i faktem, že řada disidentů se po revoluci v roce 1989 politiky stala a tím je respondenti za politiky považují, i když jimi před svým angažováním v disidentu politiky nebyli. Druhá nejčastější volba „umění“ plyne z faktu, že respondenti ví o značném množství umělců mezi disidenty (jako např. o Václavu Havlovi, Milanu Uhdemu...). Za totality probíhala perzekuce církví a náboženských organizací. Proto si značné množství lidí (78) spojilo disidenty s oborem „náboženství“.

Otázka 10:

Jakým způsobem obvykle disident proti státnímu režimu bojoval/bojuje? (můžete zvolit více možností).

sabotáž	demonstrace	dílo	samizdat	pasívně odmítá	hospoda	jiná forma
42	147	137	86	83	5	4

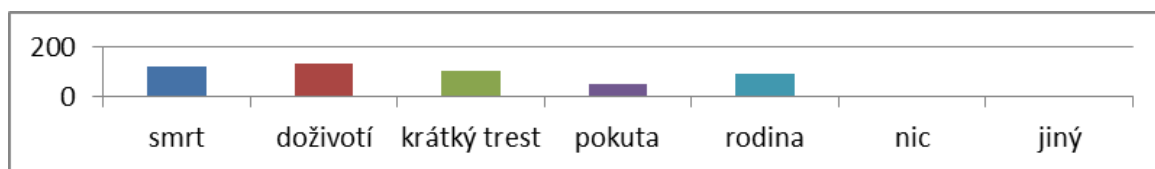

U této otázky jednoznačně zvítězily možnosti „Organizuje/účastní se demonstrací proti režimu“ (147 hlasů) a „Ve svých dílech napadá státní režim a jeho postoje“ (137). To, že disident pasívně odmítá účast na akcích režimu, zvolilo 83 lidí. „Tiskne nebo rozšiřuje materiály s protirežimním obsahem“ vybralo 86 respondentů. 42 dotazovaných uvedlo, že disident prováděl sabotáže a násilnou činnost. 5 řeklo, že disident pouze sedí v hospodě a nadává a 2 uvedlo jinou typickou činnost.

Otázka 11:

Jaký postih většinou disidentovi za jeho činnost hrozil/hrozí ? (můžete zvolit více možností).

smrt	doživotí	krátký trest	pokuta	rodina	nic	jiný
118	129	106	51	93	2	1

Největší počet respondentů (129) u této otázky zaškrtl možnost „doživotí“, 118 lidí vybralo možnost „smrt“.

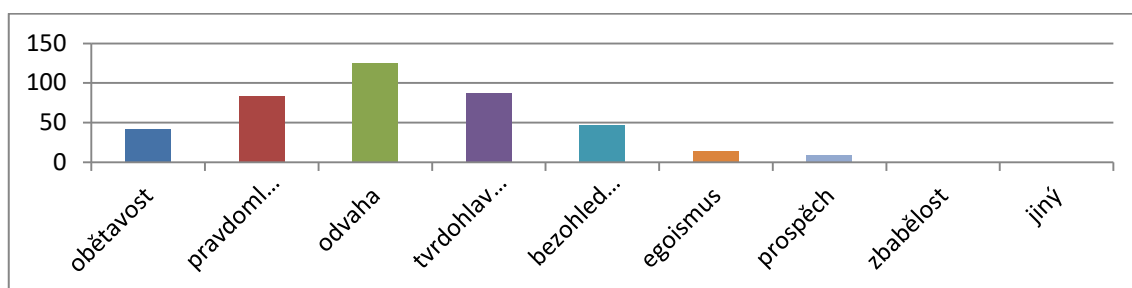
V českém prostředí byly podobně dlouhé výjimečné tresty vynášeny pouze v politických procesech padesátých let. V období po roce 1968 nebyly takto výjimečné tresty udělovány - např. Václav Havel dostal v roce 1979 trest 4,5 roku odnětí svobody za „Podvracení republiky“.

106 vybralo „krátký trest“ a 93 účastníků dotazníku zvolilo, že za činnost disidenta nepykal pouze disident samotný, ale i jeho rodina. „Pokuta“ měla 51 hlasů. Pouze 2 lidé si myslí, že člověku bojujícímu proti režimu za jeho aktivity nic nehrozilo/nehrozí.

Otázka 12:

Jaké jsou typické charakteristické rysy disidenta?

obětavost	pravdoml... pravdomlupnost	odvaha	tvrdohlavost	bezohlednost	egoismus	prospěch	zbabělost	jiný
65	105	161	94	49	19	9		

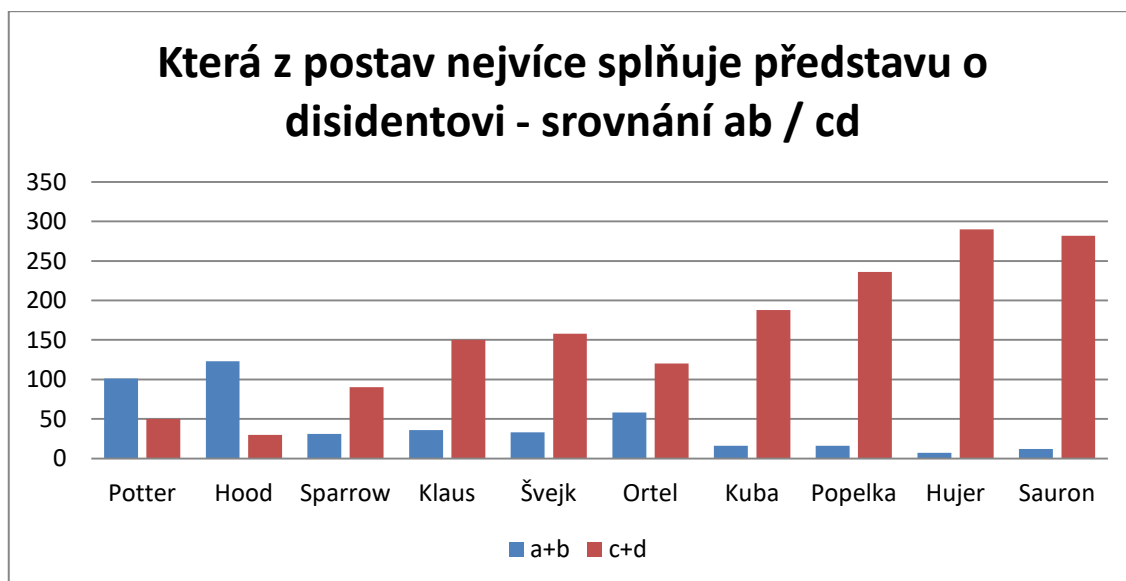
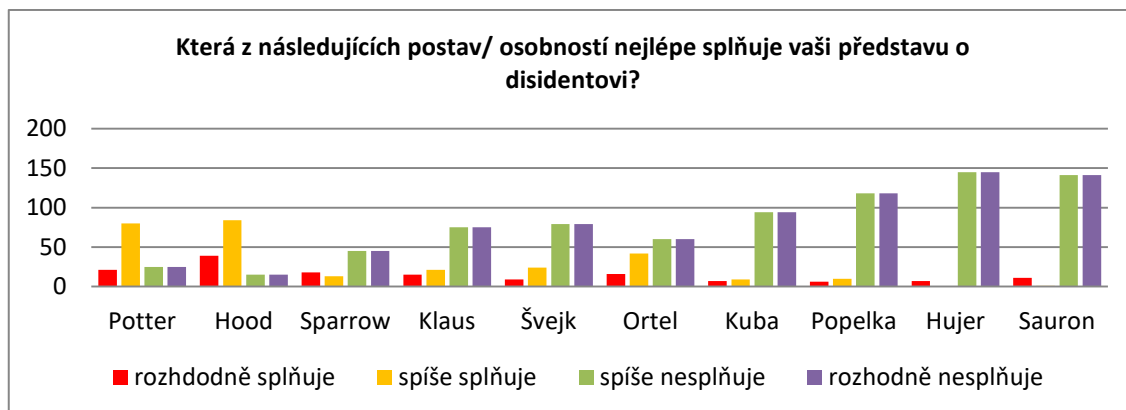

V otázce číslo 12 zvítězila možnost c – „odvaha“, kterou vybralo 161 lidí. Na druhém místě byla „tvrdohlavost“, kterou zvolilo 94 respondentů. Dále „pravdomlupnost“ (105), „bezohlednost“ (49) a „obětavost“ (65). Již menší počet dotazovaných vybral možnosti „egoismus“ (19) a „prospěch“ (9). „Zbabělost“, nebo jiný rys, nevedl nikdo.

Otázka 13:

Která z následujících postav/osobností nejlépe splňuje vaši představu o disidentovi?

	Potter	Hood	Sparrow	Klaus	Švejek	Ortel	Kuba	Popelka	Hujer	Sauron
rozhodně splňuje	21	39	18	15	9	16	7	6	7	11
spíše splňuje	80	84	13	21	24	42	9	10	0	1
spíše nesplňuje	25	15	45	75	79	60	94	118	145	141
rozhodně nesplňuje	25	15	45	75	79	60	94	118	145	141
a+b	101	123	31	36	33	58	16	16	7	12
c+d	50	30	90	150	158	120	188	236	290	282

Asociační test měl za cíl usnadnit respondentům identifikaci celého bloku vlastností spojovaného s disidentem s konkrétní známou postavou.

Respondenti daleko jistěji přiřazovali záporné asociace (spíše nesplňuje + rozhodně nesplňuje), než asociace kladné (spíše splňuje + rozhodně splňuje). Prokázali tak naprostou jistotu nesplňování kritérií u postavy, která byla úmyslně zvolena jako čistě negativní (Lord Sauron) tak i u postavy, která symbolizuje opak disidenta v českém prostředí – konformního režimního přísluhovače (Viktor Hujer). Na opačné straně již k takové shodě mezi respondenty nedošlo a postavu, která byla záměrně vybrána jako nejvíce podobná roli disidenta (Harry Potter) volila výrazně méně, než polovina respondentů.

Mezi respondenty nakonec nejvíce asociačních shod dosáhla postava Robina Hooda a to i přes to, že jeho chování porušuje jedno ze základních podmínek pro roli disidenta – nepoužívání násilí.

Podle očekávání největší míry kontroverze dosáhl zpěvák Ortel, který je díky aktuální polarizaci společnosti částí populace nazírán jako hrdina a druhou částí jako xenofobní populist.

Podobnou kontroverzi bylo možno očekávat i u Václava Klause, nicméně asociační test prokázal, že pro většinu respondentů Václav Klaus disidenta nepředstavuje.

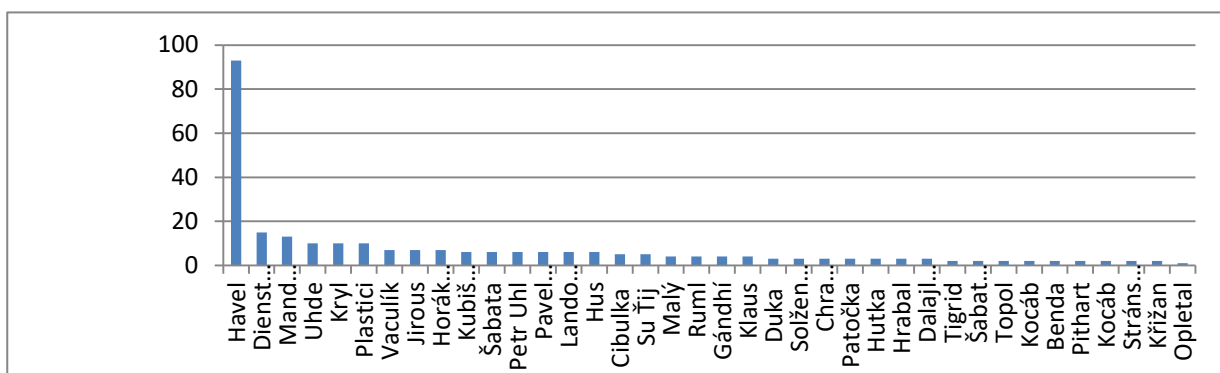
Otázka 14:

Znáte některé disidenty?

Jméno	Počet uvedení	Jméno	Počet uvedení
Havel	93	Gándhí	4
Dienstbier	15	Klaus	4
Mandela	13	Duka	3
Uhde	10	Solženicyn	3
Kryl	10	Chramostová	3
Plastici	10	Patočka	3
Vaculík	7	Hutka	3
Jirous	7	Hrabal	3
Horáková	7	Dalajláma	3

Kubišová	6	Tigríd	2
Šabata	6	Šabatová	2
Petr Uhl	6	Topol	2
Pavel Kohout	6	Kocáb	2
Landovský	6	Benda	2
Hus	6	Pithart	2
Cibulka	5	Kocáb	2
Su Ťij	5	Stránský	2
Malý	4	Křížan	2
Ruml	4	Opletal	1

Poslední otázku dotazníku, ve které si respondenti měli zkusit vzpomenout na konkrétní jména disidentů, ovládl jednoznačně Václav Havel, kterého napsalo 93 lidí. Na druhém místě (ale až výrazně pod Havlem) se umístil Jiří Dienstbier starší, jehož jméno se objevilo 15x. Zahraniční zástupce z řad disidentů se objevil až na třetím místě – 13x napsali lidé Nelsona Mandelu. Následuje trojice Karel Kryl, Milan Uhde a členové kapely The Plastic people of the Universe (kteří byli započítáni do statistiky, přestože se nejedná o konkrétní jména disidentů) – všichni získali po 10ti hlasech. Ve statistice se ještě 7x objevila jména: Ludvík Vaculík, Ivan Magor Jirous a Milada Horáková. Účastníci dotazníku ještě napsali např. 6x Martu Kubišovou. Dále zmiňovali Jaroslava Šabatu, Pavla Kohouta, Mistra Jana Husa, držitelku Nobelovy ceny míru Aun Schau Su Ťij, Jana Rumla, Václava Klause a další.

Důvod, proč je u nás Václav Havel nejznámějším disidentem, je jasný. Z místa zakázaného umělce bojujícího proti režimu, se dokázal dostat až na pozici prvního prezidenta České republiky. Proto jej uvedl téměř každý, kdo otázku č.14 vyplňoval.

3 SROVNÁNÍ OBECNÝCH PŘEDSTAV S KONKRÉTNÍM PŘÍBĚHEM MILANA UHDEHO

3.1 Kdo je Milan Uhde

Milan Uhde je český spisovatel, dramatik, scénarista a jedním z důležitých představitelů disentu 20. století v ČSSR.

Životní etapy Milana Uhdeho³⁷:

Dětství (1936-1953)

Narodil se 28.7.1936 jako nejstarší ze čtyř dětí. Oba rodiče byli právníci. Maminka byla židovského původu. Díky pomoci přátel a falešnému prohlášení, že jejím biologickým otcem není žid, nebyla odeslána ona ani její děti do koncentračního tábora, na rozdíl od zbytku maminy rodiny. Tento fakt rodiče Milanu Uhdemu zatajili. Dozvěděl se jej náhodou až v dospělosti. S tímto rodinným tajemstvím, s jeho důsledky na vztahy v rodině, se Milan Uhde vyrovnává ve hře *Zázrak v černém domě*. Jako nejstarší ze čtyř dětí, v rodině, kde se příliš o věcech nemluvílo, hledal „potravu“ pro svoji duši v knihách. Díky zálibě v knihách a zvědavosti pak neměl potíže s učením, ale jako „skleníkové dítě“ vnímal odcizení a toužil začlenit se mezi vrstevníky.

Vzdělání získal v Brně, kde nejdříve chodil do obecné školy a poté na gymnázium v Králově Poli, kde roku 1953 odmaturoval.

Vysoká škola (1953-1958)

Byl přijat na Filosofickou fakultu Masarykovy univerzity, obor čeština a ruština. Zpočátku se hlásil k ideám komunistů. V době stalinistické diktatury, a zejména v roce 1956 po sovětské okupaci Maďarska, ztratil komunistické přesvědčení. Nestal se nikdy členem KSČ.

---

³⁷ Inspirováno Wikipedií (Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Milan_Uhde) a doplněno poznatky z knihy Milana Uhdeho „Rozpomínky. Co na sebe vím“, Brno, Torst, 2013, 648 s. ISBN: 978-80-7215-460-9

Redaktor, spisovatel, autor divadelních her (1954-1972)

Po ukončení studií na FF v roce 1958 nastoupil – s výjimkou osmnáctiměsíční vojenské služby - jako redaktor brněnského časopisu pro literaturu, umění a kritiku – *Host do domu*. Zde se setkal s mnohými význačnými brněnskými osobnostmi, ale také s trpkým zklamáním, když měl být po okupaci Československa nabídnut jako „obětní beránek“ normalizačnímu režimu. Každopádně to nestačilo a v roce 1970 byl *Host do domu* zakázán.

V letech 1967 až 1971 byl externím profesorem na Janáčkově akademii múzických umění. V roce 1971 dosáhl titulu doktora filosofie.

Díla: ovlivněn básníky (včetně brněnského Oldřicha Mikuláška) vstupuje do literatury v 50. letech jako autor básní a písňových textů (*Lidé z přizemí, Obloha samej cvok*), píše prózu (*Hrách na stěnu, Ošetřovna, Záhadná věž v B.*). Spolupracuje s divadly a uvádí hry: Král Vávra, Svědkové, Výběrci, Děvka z města Théby. Satirická hra Král Vávra (1963) je kulturním a společenským počinem, o které sám autor píše: „[...]hra byla znalejší než tehdy já, pokud jde o poznání zřůdnosti komunismu. Komunisté mi to neodpustili. Ochotně se upevnili v přesvědčení, že jsem i v roce 1971 stvořil a anonymně na normalizovaný Svaz spisovatelů poslal satiru na jeho schůzi na Dobříši. Původcem té satiry jsem nebyl, ale podobala se stylu Krále Vávry. Tak jsem se ocitl mezi zakázanými autory a ten úděl jsem nakonec aktivně přijal.“³⁸

Disident (1972-1989)

Po zákazu časopisu *Host do domu* se živil jako spisovatel a dramatik.

V září roku 1972 byl v Rudém právu zveřejněn článek, který požadoval zákaz některých autorů, mimo jiné i Milana Uhdeho. Poté se jeho jméno dostalo na seznam zakázaných spisovatelů.

Jeho knihy byly odebrány z veřejných knihoven a bylo mu bráněno vykonávat jakékoliv výtěžné povolání. Jeho příjem v této době pocházel z publikací a uvádění jeho her

---

³⁸ Soukupová, Jana. Disident Milan Uhde zažil největší dramata v životě vlastní rodiny [online]. [www.idnes.cz, \[cit. 8.8.2009\], Dostupné z: http://brno.idnes.cz/disident-milan-uhde-zazil-nejvetsi-dramata-v-zivote-vlastni-rodiny-1pg-/brno-zpravy.aspx?c=A090804_1235222_brno_krc](http://brno.idnes.cz/disident-milan-uhde-zazil-nejvetsi-dramata-v-zivote-vlastni-rodiny-1pg-/brno-zpravy.aspx?c=A090804_1235222_brno_krc)

v západních zemích. Dále uváděl svoje hry pod pseudonymem Zdeňka Pospíšila, režiséra Divadla na provázku.

V roce 1977 podepsal Chartu 77 a tím začal aktivně působit proti režimu. Začal být sledován tajnou policií StB. Začal být předvoláván k výslechům a zároveň byl vystaven neustálé šikaně ze strany státních orgánů. Byl mu odebrán řidičský průkaz, technický průkaz k vozidlu, odpojen telefon. Na protest proti zatčení Václava Havla začal vydávat časopis *Obsah*. Po emigraci Zdeňka Pospíšila v roce 1980 došlo k vyzrazení pseudonymu, pod kterým Milan Uhde své hry uváděl. Nadále však spolupracoval s divadly a v Divadle na provázku uvádí hry pod pseudonymy režisérů Petra Oslzlého a Petera Scherhaufera. Jeho divadelní hry se většinou zabývaly tématy disidentů a udavačů (*Pán plamínků* (1977), *Modrý anděl* (1979), *Prodaný a prodaná* (1987)) a nebo kontroverzními tématy (*Zvěstování, aneb Bedřichu jsi anděl – o nemanželském dítěti Karla Marxe* (1986)).

Podílel se na přípravě ilegálního vydávání deníku *Lidové noviny*. V roce 1988 podepsal manifest Hnutí za občanskou svobodu (1988) který požadoval svobodné volby.

Roku 1989 založil spolu s dalšími disidenty nakladatelství *Atlantis* a stal se jeho šéfredaktorem. Tuto funkci po něm převzala jeho manželka, aby se mohl naplno věnovat politické kariéře. Po celou dobu svého disidentského působení nebyl odsouzen k odnětí svobody, byl pouze zadržován a vyslýchán a byly u něj prováděny domovní prohlídky.

Politik (1989-1998)

V roce 1990 se stal druhým polistopadovým ministrem kultury. Roku 1992 dosáhl na JAMU hodnosti docenta. Ve vládě působil nejprve za Občanské fórum, později přešel do ODS. Od 1.1.1993 se stal předsedou Poslanecké sněmovny.

Od roku 1996 se dostával mezi skupinu politiků ODS kritickou vůči některým názorům předsedy strany Václava Klause. Nakonec byl vyzván k odchodu ze strany a přestoupil do poslaneckého klubu Unie svobody. Tento krok hodnotil zpětně jako chybu. Roku 1998 opustil aktivní politiku a stal se opět spisovatelem z povolání.

1998-současnost

Postupem času se však jeho názory opět sbližují s ODS a v roce 2002 je za ODS navržen na pozici místopředsedy Rady Českého rozhlasu je jím zvolen. Tuto funkci vykonával do roku 2006. Mezi lety 2011 a 2014 vykonával funkci v čele Rady České televize.

Nyní žije v Brně se svojí druhou ženou. Z prvního manželství má dvě děti: Michala a Janu. V červenci 2016 oslavil osmdesáté narozeniny, dva roky předtím vydal knihu „Rozpomínky. Co na sebe vím“. Je stále činný, píše, spolupracuje s Divadlem Husa na Provázku, pro které napsal hru *Mariina volba*, premiéra představení bude v letošním roce.

3.2 Rozhovor s Milanem Uhdem

Panu Uhdemu byl předem e-mailem zaslán dotazník k vyplnění.

Následně byl požádán o schůzku, na které by okomentoval výsledky dotazníku. Tato schůzka se odehrála dne 17. ledna 2017 ve školící místnosti kavárny Místo. Celý rozhovor byl natočen na video.

Následně byl rozhovor přepsán a zaslán panu Uhdemu, který ho autorizoval. Celé znění rozhovoru lze nalézt v příloze č.2.

Kompletní rozhovor – **Příloha č.2**

3.2.1 Srovnání výsledků ankety s názory Milana Udeho

Pan Milan Uhde vyjadřuje údiv, že více než 90 procent respondentů zná slovo disident a zná jeho význam. Zejména, že povědomí mají i lidé mladší, kteří se narodili dávno po revoluci. Na příkladu internetových blogů, kde se dnes volá po nových disidentech, poukazuje na nesprávný výklad. Disidenti jsou možní v Číně, kde jsou pod kontrolou média, včetně internetu. „*Tady, kde je ještě pořád svoboda tisku, disidenti nepřipadají v úvahu.*“ Současně připouští jako možné označení „disident“ pro lidi, kteří zveřejnili tajný vládní program, a musejí se tak skrývat. Jako v případě Edvarda Snowdena v nejdemokratičtější zřízení, jako jsou pořád ještě Spojené státy.

Naopak na příkladu „na oko“ liberálního přístupu Vladimira Putina k současným ruským divadelním hrám ukazuje, jak lze klamat veřejné mínění a brát vítr z plachet kritikům režimu.

Ohledně cílů disidenta zásadně nesouhlasí s nejčastější odpovědí v anketě: že jím byla spravedlnost. V souladu se zněním Charty 77 bylo úsilím disidentů, aby stát respektoval lidská, občanská a politická práva svých občanů. Ukazuje na rozpor mezi oficiálním názorem, kterým byl dialektický materialismus, zakotvený v tehdejší ústavě a na jehož základě se tvrdě trestali kritici režimu, se skutečností, že se Československá republika připojila v roce 1976 k Helsinské dohodě a pakt o lidských a občanských právech zapsala do Sbírky zákonů. Připomíná varovně, že kdo bojuje za spravedlnost, může sáhnout po násilných prostředcích. Násilí však odmítá i v případě vlastní obrany.

Polemizuje nad odpovědí většiny respondentů, že disident je člověk „spíše kladný“, nikoliv „jednoznačně kladný“. Zatímco po názorové stránce je postava disidenta pro Milana Uhdeho postavou jednoznačně kladnou, připouští, že se nemůže stát masově uctívaným tvorem. Pojetí, že disidenti komplikují „slušným“ lidem život, podle něj přežívá. (Což ilustruje na různých případech, včetně vlastní rodiny). Jakoby vlastní klid byl důležitější, než co se děje okolo.

Za hlavní vlastnost disidenta považuje jednoznačně statečnost - což nepřekvapí, když doplní některé příběhy persekuce disidentů. Postoj disidentů ostře kontrastuje s tehdejší společností, která dle slov vídeňské hlasatelky jako by uzavřela se svojí vládou separátní mír - výměnou za poslušnost si pěstují víkendy, jezdí do Bulharska k moři a do NDR atd. Zároveň však odmítá kritizovat ty, co nepodepsali Chartu 77 nebo ji byli nuceni odsoudit, aby mohli pracovat. Připouští, že z pozice nejbližších příbuzných disidentů se mohlo jevit rozhodnutí stát se disidentem i jako bezohledné. Ale jak říká, při podpisu Charty 77 na to nemyslel: „*Já jsem na to myslel až potom [...] Já jsem si říkal, že kdybych to nepodepsal a smířil se s tím, že jsem zakázaný autor a nic proti tomu nedělám, mohl by syn jednou říct: „No teda táto, tys byl pěkný zbabělec!“*“

Velkou odvahu přisuzuje i ženám disidentů. Některé podepsaly Chartu a samy se tak staly disidentkami a čelily tak výslechům a dalším nátlakům režimu. Ale i ty, které Chartu nepodepsaly, musely být statečné: „*Když nás brali k výslechům, nikdy se nevědělo, kdy se vrátíme.*“ A na adresu vlastní ženy říká: „*Moje první žena byla více potrestána, než já. Já jsem si mohl psát, co jsem chtěl a co jsem měl a odeslal jsem to*

do ciziny, kde se to většinou hrálo. Ale ona jako chemička akademie věd měla okamžitě stop stav platový a nesměla obhájit vědeckou práci . Řekli: „Ta nebude obhajovat a musíte ji propustit!“ Ona, která měla ambici to odnesla daleko víc, než já.“

Na otázku ohledně postihu, který disidentům hrozil, nejvíce respondentů označilo trest „odnětí svobody na doživotí“. Milan Uhde upřesňuje, že v případě disidentů v době normalizace byla maximální hranice 3-4 roky v případě VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných). Režim však používal různé metody trestů - disidenti byli opakovaně preventivně zatýkáni a zadrženi na 48 hodin, poté propuštěni a třeba zadrženi prakticky ihned znovu, např. před výročím vzniku republiky. To, že jim byly odebrány řidičské průkazy a odpojeny telefony, bylo jaksi samozřejmostí : *„Když nám odebrali telefon, měl jsem jedinou jistotu - že nás neodposlouchávají.“* Dále byli estébáky „hlídáni“, takže si museli rozmyslet, kam půjdou, aby výslechy neohrožily všechny, se kterými se stýkali. *„To jsou ohledy, vycházející z toho, že ten disident je podivné zvíře v tom českém zvěřinci.“*

Některé mladé chartisty bili, uvádí otřesný příběh přítele, kterého odvezli autem na rakouskou hranici a předstírali, že jej vyhodí z auta a poté zastřelí, jakože je na útěku. Kamaráda Ivana Medka donutili k emigraci tak, že mu na Hlávkově mostě vrazili nohu do zábradlí, až mu ji zlomili a vyhrožovali: *„Až ti hajzle ta noha sroste, tak si piš, že ti ji zlomíme znovu!“*.

Sám Milan Uhde připouští, že k němu si toto nedovolili: *„Byl jsem přece jenom známej spisovatel. Měl jsem knížky a divadelní hry, které se hrály v zahraničí.“*

Persekuce se ale neomezila na zákaz jeho knih a her. Aby měli obživu, sehnala mu jeho paní práci ve formě odborných překladů . Po třech měsících přišel zákaz. Milan Uhde okomentoval : *„Oni říkali, že s námi vedou politický zápas. To není pravda. To byl zápas o existenci.“*

V dotazníku byly nejčastějšími postavami, které splňují představy o disidentství, označení Robin Hood a Harry Potter.

Milan Uhde u všech postav uvedl, že představu o disidentovi nesplňují. Vysvětluje to tím, že postavy neváhají užít nebo schválit násilí. Poukazuje na to, že česká legenda o

ušlechtilých zbojnicích (včetně postavy Nikoly Šuhaje z jeho hry *Balada pro Banditu*) je falešná. Ušlechtilý zbojník je protimluv. „*Násilí pro disidenta nepřichází v úvahu. Jakmile si začínají zahrávat s násilím, překračují hranice disidentského výměru.*“

Sám v dotazníku uvedl celou řadu svých kolegů z disentu. Rozlišuje, zda to byli disidenti z přesvědčení, jako Václav Havel a Jaroslav Šabata, kteří byli vnitřně ponoukáni, aby se vyjádřili k situaci, nebo lidé, kteří byli k disidentskému postoji zatlačeni. Sám sebe přirovnává k druhé skupině disidentů: „*Já jsem se ozval proto, že mě zakázali jako spisovatele. Já jsem říkal: „To nemáte právo. Na to nemáte právo!“*“

3.3 Srovnávací tabulka

V následující tabulce uvádíme srovnání odpovědí na jednotlivé otázky u všech zkoumaných skupin. V případě Milana Uhdeho jsou použity dva zdroje - jeho vlastní vyjádření v rozhovoru a fakta prezentovaná v jeho oficiálním životopisu *Rozpomínky*. Co na sebe vím.

	Odborníci	Veřejnost	Uhde v rozhovoru	Uhde (životopis)
Jaký je význam slova disident?	Disident je odlišně smýšlející člověk.	Člověk bojující proti nespravedlivosti a diktatuře ve státě.	Disident je člověk, který nemá možnost veřejně, normální cestou se vyslovit. Zastává názor, že jsou v lidském životě některé důležité věci, pro které stojí za to i trpět.	
Je disident pro veřejnost osoba kladná?	Ne vždy.	Spíše ano	Jednoznačně kladná.	Ne vždy
Ve kterém časovém období se disidenti vyskytovali/vyskytují?	Neustále	Neustále	Neustále	1972-1989
Ve které oblasti světa se disidenti vyskytovali/vyskytují (můžete vybrat více možností)	Všude, včetně demokratických států.	Na celém světě, včetně demokratických států.	Všude, i v demokratických státech.	Československo.

Čeho chce podle vás disident dosáhnout? Jaký byl jeho/její cíl?	Demokracie, svoboda projevu	Spravedlnost	V souladu se zněním Charty 77 bylo úsilím disidentů, aby stát respektoval lidská, občanská, politická práva svých občanů.	Chtěl publikovat bez toho, že by musel dělat kompromisy v tvorbě – nejprve tedy disident z donucení. Potom aktivní – v prosinci 76 podepsal Chartu 77 proto, aby „řekl ďáblu ne“.
Vyberte výrok, se kterým nejvíce souhlasíte ž/m	Muži i ženy	Muži i ženy	Muži i ženy	Muž
Jaké vzdělání disidenti měli	Vysokoškoláci, středoškoláci, studenti	Na vzdělání nezáleželo	-	Vysokoškolák, právnická rodina
Kterému oboru lidské činnosti se typický disident věnoval/věnuje? Můžete vybrat více možností:	Politika, humanitní, umělecké obory	Politika, náboženství, umění	Vzdělání nerozhoduje. Jsou jen disidenti „z přesvědčení“ a disidenti „z donucení“.	Redaktor, učitel JAMU, dramatik
Jakým způsobem obvykle disident proti státnímu režimu bojuje? (můžete zvolit více možností)	Nenásilný odpor	Demonstrace, vlastní tvorba Pasivní odpor	Nenásilný odpor	Signatář manifestů a peticí, vydavatel samizdatu,
Jaký postih většinou disidentovi za jeho činnost hrozil/hrozí? (můžete zvolit více možností).	Všechny druhy trestů včetně trestu smrti.	Doživotí, smrt	V době normalizace, byla maximální hranice odnětí svobody 3-4 roky, v případě VONS. Režim však používal různé metody: disidenti byli opakovaně preventivně zatýkáni a zadrženi na 48h. Byly jim odebrány pasy, řidičské průkazy a odpojeny telefony. Některé mladé chartisty bili a šikanovali.	Jeho tvorba se nesměla publikovat, jeho knihy byly odstraněny z veřejných knihoven, bylo mu bráněno ve výkonu jakéhokoliv výdělečného povolání. Odpojení telefonu, zabavení řidičského průkazu, šikana ze strany tajné policie, předvolávání k výslechu.
Jaké jsou typické charakteristické rysy disidenta?	Odvaha, aktivita, organizační schopnosti	Odvaha, pravdomluvnost, tvrdohlavost	Statečnost	Tvrdohlavost Fanatičnost Odvaha (přemáhání strachu)

3.4 Celkové výsledky výzkumu – komentář

Porovnání výsledků ankety prokázalo překvapivě vysokou shodu s názory odborníků.

To lze přičíst i faktu, že celý průzkum probíhal v prosinci 2016 a lednu 2017, to znamená v době, kdy bylo připomínáno 40. výročí Charty 77 a v tisku (MF Dnes, Lidové noviny) i v televizi (ČT 1, ČT 2) se objevovalo značné množství informací, dokumentů a dokumentárních seriálů o Chartě 77, disidentech a životě v socialistickém Československu.

Zároveň průzkum probíhal na omezeném vzorku respondentů s relativně vysokým vzděláním a tím pádem i s dobrým přístupem k informacím.

Na druhé straně se tato shoda projevila i přes poměrně značné zastoupení mladší věkové skupiny a zde byl pan Milan Uhde příjemně překvapen - stejně jako autor této práce i on očekával, že znalosti o problematice disentu budou u mladší věkové kategorie omezené.

Ve vyjádřeních odborníků byla patrná značná proměnlivost významu slova disident v závislosti na regionu a období, ve kterém je tento pojem používán. Přesto se respondenti s odborníky i s konkrétním disidentem na většině položek shodli. To lze přičíst faktu, že i když odborníci ve svých vyjádřeních tvrdili, že disidenti existují ve všech dobách a po celém světě a veřejnost v dotazníkovém průzkumu vykazala podobný názor, při dalším zkoumání podrobností se obě skupiny nakonec stejně zaměřily na disidenty na území bývalého Československa v období mezi roky 1968 a 1989 - na realitu, která jim je nejbližší.

Naprostá shoda mezi všemi zkoumanými skupinami byla v oblasti pohlaví a vzdělání disidentů. Přesto, že pro většinu široké veřejnosti je disent zastoupen zejména osobou Václava Havla a mnoho dotazovaných ho uvádí jako jediného disidenta, kterého znají, všichni respondenti vědí, že ženy měly v disentu významné zastoupení.

Shoda panuje i v otázce oboru působení - všechny skupiny zmiňují, že disidentství se týkalo zejména inteligence - vysokoškolsky vzdělaných lidí a studentů, dále také umělecké komunity. Také Milan Uhde z této oblasti pochází. Tato shoda však nemusí být v naprostém souladu s realitou - mezi disidenty byli mnozí lidé dělnického původu s pouze základním vzděláním. Samozřejmě otázkou zůstává, jestli by tyto lidé měli pouze základní vzdělání i tehdy, kdyby jim ve vzdělávání nebránil totalitní stát.

Stejně tak většina dotazovaných skupin včetně Milana Uhdeho zdůrazňovala nenásilnou formu boje disidentů.

V oblasti charakterových vlastností se všechny zkoumané skupiny shodly na tom, že naprosto zásadní vlastností disidenta je odvaha.

Překvapivě se také všichni shodli na tom, že postava disidenta nemusí být jednoznačně kladná. Odborníci dokonce vnímání ze strany veřejnosti označili jako příčinu malého úspěchu disidentské komunity v boji proti totalitě. Naopak Milan Uhde označuje disidenta za osobu jednoznačně kladnou.

Odchytky v názorech se objevily v oblasti trestů, kterým byli disidenti vystaveni. Zatímco veřejnost evidentně ví i o „malých trestech“, nejvíce respondentů zvolilo jako odpověď těžké a výjimečné tresty. I odborníci hovořili o udělování delších trestů, což Milan Uhde popírá. I on sám nebyl souzen ani odsouzen k trestu odnětí svobody. Leckdy je ovšem takovýto dlouhodobý psychický náklad horší, než pobyt ve vězení.

K odchytkám došlo i v oblasti motivací disidentů - zatímco většina široké veřejnosti uvádí slovo svoboda jako nejčastější motivaci, Milan Uhde toto popírá a poukazuje na to, že tento cíl byl pro většinu disidentů nerealistický a proto žádali daleko méně. Ve skutečnosti ale i Milan Uhde sám v roce 1988 podepsal manifest Hnutí za občanskou svobodu, který neměl za cíl nic menšího, než uspořádání svobodných voleb. Toto lze vysvětlit faktem, že rok 1988 již byl rokem blízko revoluci a tento krok může být v širším kontextu brán již jako součást pádu komunismu - stejně jako např. tzv. Palachův týden na začátku roku 1989.

Tyto odchytky lze celkově ale označit za malé. Celkově lze konstatovat, že tato práce přinesla pozitivní zjištění - v české populaci v roce 2017 existuje silné povědomí o tom, kdo jsou to disidenti.

Velká většina populace správně chápe význam tohoto slova.

Respondenti velkou většinou vyjádřili k postavě disidenta kladný vztah, což bylo překvapivé.

Populace si také uvědomuje důležitost, jakou disidenti pro českou společnost měli a jaká rizika byla s jejich činností spojena.

V asociačním testu široká veřejnost přiřazovala hodnocení disidenta postavám, které naplňují nejvíce kritérií této definice. I zde respondenti prokázali kladný vztah k disidentům tím, že se jim daleko snadněji dařilo určovat, kdo disident není, než to, která postava by kritéria disidenta splňovat mohla. Zároveň asociační test prokázal určitou polarizaci současné české veřejnosti v otázce aktuálních témat, kdy zpěvák Tomáš Ortel, vystupující se svými názory proti uprchlíkům a multikulturní Evropě, získal téměř stejné množství kladných i záporných hlasů.

Výzkum prokázal značnou shodu i mezi chápáním významu slova disident veřejností a osobním životním příběhem pana Milana Uhdeho.

To lze vysvětlit mimo jiné i faktem, že, jak bylo prokázáno dotazníkovým průzkumem, má mnoho respondentů jako modelovou roli disidenta osobu Václava Havla. Osobní příběhy Václava Havla a Milana Uhdeho se v mnoha aspektech kryjí - oba pocházeli z intelektuálního prostředí, oba byli dramatici, u obou byla základním charakteristickým rysem odvahy a oba se po revoluci roku 1989 stali významnými politiky. Jak Václav Havel, tak i Milan Uhde se mohli opřít o pomoc Západu, kde se hrály jejich hry, které jim zajišťovaly dostatečný finanční příjem pro zachování důstojné existence.

Rozdíly je možné vysledovat v oblasti motivace - zatímco, jak sám říká v rozhovoru, Milan Uhde byl disidentem v podstatě z donucení a jako takový se původně v politice angažovat nechtěl, Václav Havel byl, kromě povolání dramatika, také člověk politický, který aktivně do politiky zasahoval i v době normalizace (Charta 77, dopis Husákovi, demonstrace). S tím souvisí i rozdíl v oblasti trestů, kdy Václav Havel byl několikrát uvězněn, jelikož díky své aktivní politické angažovanosti byl režimem považován za více nebezpečného člověka, než Milan Uhde.

Přesto tyto drobné rozdíly lze konstatovat, že názory odborné i laické veřejnosti vykazují s životním příběhem skutečného disidenta Milana Uhdeho dobrou shodu ve všech zásadních kritériích.

ZÁVĚR

Výsledky výzkumu ukazují, že česká společnost má zdravý základ pro vytváření občanské společnosti a pro ochranu občanských svobod a demokracie. To je obzvláště důležité v současnosti, v době celkového zhoršování politické situace na celém světě, kde mohou začít platit nová pravidla.

Milan Uhde reflektuje posun ve významu slova disident - ten je podle něj zapříčiněn především změnou ve světové politice, kdy klasické „totalitní státy“ až na malé výjimky (Severní Korea a částečně Čína) vymizely a noví vládcí států vykazují „poučený“ přístup k jedincům s odlišným názorem - jsou daleko tolerantnější k menším odchylkám, které jejich vládu nemohou poškodit a až pokud se vyskytne jedinec, který svými aktivitami začne být režimu opravdu nebezpečný, je zlikvidován nikoliv na základě ideologických, či politických odlišností, ale buď právní cestou na základě „standardních“ porušení zákonů - jako jsou například daňové úniky a jiné kriminální delikty (Michail Chodorkovský v Rusku, možná Julian Assange ve Velké Británii), nebo kriminálním způsobem za pomoci zapojení tajných služeb (patrně Boris Němcov, Alexandr Litviněnko v Rusku). Sám Milan Uhde zmiňuje nepřiměřenou reakci státního režimu na Chartu 77, která ve své podstatě byla velmi krotkým textem. Právě takto zbytečně dramatická reakce možná zpopularizovala disidenty více, než Charta samotná. Moderní autoritářské režimy se snaží této chybné reakce vyvarovat.

Noví, poučení politici využívají i faktu, který udává Milan Uhde a **který se shoduje jak s výsledky ankety, tak s názory odborníků** - disident není stoprocentně přijímaným kladným hrdinou pro zbytek společnosti. Pokud se totalitní moc snažila disidentům přímo ubližovat a likvidovat je, pouze z nich vytvářela hrdiny pro většinové obyvatelstvo. Je to možné pozorovat na příběhu Dalajlámy, kterého bychom mohli zařadit do kategorie velmi důležitých disidentů a kterého Čína nechává dožít v exilu, i když by patrně při jeho častých cestách po světě byla schopna jeho fyzické likvidace. Nové režimy se spíše kromě likvidačních metod popsaných výše snaží význam disidentových názorů rozměňovat, zpochybňovat a nebo ho zcela ignorovat, což v současném světě představuje velmi účinnou metodu potírání jiných názorů. Moderní diktatury si rychle osvojily metody ovládnutí „nových“ médií a vykazují značné aktivity na sociálních sítích, internetu, blozích a internetových fórech s cílem ovlivňovat myšlení a názory většinové populace.

Moderní diktatura se spoléhá na to, že většina lidí není ochotna vyměnit materiální pohodlí za morální či jiné principy a ve velké většině se obrátí proti těm, kteří by jejich materiální pohodlí mohli ohrozit - tj. proti disidentům. I to zmiňuje Milan Uhde ve svém rozhovoru - „*Když se tady těm signatářům nelíbí, všechny je seberte, naložte je do vlaku a vyvezte do ciziny!*“.

Kromě ztráty pohodlí a soukromí Milan Uhde také zmiňuje sledování a odposlouchávání telefonů. On sám byl vystaven zejména tomuto typu zastrašování.

Zde můžeme vidět určitou hrozbu do budoucna - kromě „poučeného přístupu“ zmíněného výše má budoucí diktátor k dispozici daleko pokročilejší možnosti sledování potenciálních disidentů v podobě elektronických sledovacích zařízení, kamer, internetu, mobilních sítí - a „noví disidenti“ - Snowden a Manning právě na tyto praktiky zneužívání moderních technologií ze strany moderního státu poukazovali.

Je zřejmé, že boj disidentů přinesl výsledky nejen v podobě svržení starých komunistických diktatur, ale bohužel i ve změně přístupu nových vládnoucích elit, které mezitím vyvinuly daleko sofistikovanější metody boje s lidmi, kteří zastávají odlišné názory. Proto budou příští disidenti čelit velkým výzvám.

Přesto podle Milana Uhdeho základní dva principy disidentství zůstanou neměnné:

„Disidentství je osobní věc. Naprosto individuální situace, individuální rozhodnutí. Žádné vzkazy, předpisy a pravidla neexistují. Snad kromě pravidla: Když to uděláte, když se mezi disidenty dáte, tak si to musíte dobře uvážit a nesmíte to odvolat. To je první pravidlo. Druhá zásada je: Nesmíte se nechat dotlačit k násilí. Ani k projevům násilí, ani k teoretickému vyznání, že násilí je potřeba.“

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Bělohradský, Václav.** Disidenti - pokus o definici. *Salon - Literární a kulturní příloha*. 2014, Sv. 876, 26.6.2014.
- Haller, Dr. Jiří.** *Kapesní slovník cizích slov*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 302 s., 1954.
- Havel, Václav.** *Moc bezmocných*. Praha : Lidové noviny, 1990. str. 37. ISBN: 80-7106-005-4.
- Hvízdála, Karel.** *Muž, který nepřistoupil na hry trpaslíků*. Praha : Mladá Fronta Dnes, 1.2.2003, s. 4, Mladá fronta Dnes.
- Keane, John.** *Václav Havel. Politická tragédie v šesti dějstvích*. Praha, 428 s. : Volvox Globator, 1999. str. 428. ISBN: 8072073087.
- Klimeš, Lumír.** *Slovník cizích slov*. Praha : SPN - Státní pedagogické nakladatelství, 2002, 790 s. ISSN: 978-80-7235-023-4.
- Kolektiv autorů Malé encyklopedie Universum.** *Malá encyklopedie Universum - 1. díl*. Praha : Euromedia Group, k.s. – Knižní klub, 2008, 480 s. ISBN: 978-80-242-2381-0.
- Kraus, Jiří.** *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž -- studentské vydání*. Praha : Akademia, 2005, 272 s., ISBN 978-80-200-1351-4.
- Kvasil Bohumil, Kolektiv autorů Encyklopedického institutu Československé akademie.** *Malá československá encyklopedie, Svazek II*. Praha : Academia, 1985, 976 s. ISSN 1214-0678.
- Mandler, Emanuel.** Cesta Charty 77 k nebesům. *Lidové noviny*. 2002, 18.1.2002. s. 7.
- Mandler, Emanuel.** Tradice charty byla destruktivní. *Lidové noviny*. 17.1.2002, Sv. s. 16.
- Neuveden. *Specifikace kategorií antisocialistických elementů, páchajících trestnou činností, namířenou. Směrnice ministerstva vnitra*. Praha : Archiv Ministerstva vnitra - AMV, 1983. VN-00262/03-83.
- Otáhal, Milan.** O nepolitické politice. *Sociologický časopis, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.*, roč.34, 1998, str. 463.
- Rejman, Dr. Ladislav.** *Slovník cizích slov*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1971, 414 s.

JINÉ ZDROJE

- Bureš, Jan.** Koncept nepolitické politiky T. G. Masaryka a Václava Havla [online]. *Central and Eastern European Online Library*, 22.12.2016, Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=216997>. [Online]
- Otáhal, Milan.** Disident Petr Pithart, (K sedmdesátinám) [online]. *LISTY - Dvuměsíčník pro kulturu a dialog*, 2011. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=111&clanek=011111>.
- Chomsky, Noam.** Noam Chomsky: Východoevropští disidenti vlastně moc netrpěli [online]. *www.idnes.cz*, 5.6.2014. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/noam-chomsky-vychodoevropsti-disidenti-moc-netrpeli-pdg-/domaci.aspx?c=A140605_132324_domaci
- Soukupová, Jana.** Jiří Machourek se nebál u soudu hájit disidenty [online]. *www.idnes.cz*, 5.6.2014. Dostupné z: http://brno.idnes.cz/jiri-machourek-se-nebal-u-soudu-hajit-disidenty-frm-/brno-zpravy.aspx?c=A090707_1219865_brno_krc.
- Soukupová, Jana.** Disident Milan Uhde zažil největší dramata v životě vlastní rodiny [online]. *www.idnes.cz*, 8.8.2009, Dostupné z: http://brno.idnes.cz/disident-milan-uhde-zazil-nejvetsi-dramata-v-zivote-vlastni-rodiny-1pg-/brno-zpravy.aspx?c=A090804_1235222_brno_krc
- Macháček, Jan.** Kdo je disident [online]. *Reflex*, 13.11.2008. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/audit-jana-machacka/kdo-je-disident>.
- Disidenti* [online], *ceskatelevize.cz*, 31.10.2011. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/211452801400034/>.
- ČT24.** Disidenti [online]. *www.ceskatelevize.cz*, 7.11.2016. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1234337-disidenti>.
- The top 500 sites on the web* [online]. *alexa.com*, 5.12.2016. Dostupné z: <http://www.alexa.com/topsites/global;0> : autor neznámý.
- Úvod - Samizdat 1990-2014* [online], *www.disident.cz*, 12.12.2016. Dostupné z: http://disident.cz/uvod/samizdat_1990-2010/.
- Témata* [online], *disidenti.org*, 12.12.2016. Dostupné z: <http://disidenti.org/kategorie/terorismus>.
- dissident* [online], *wikipedia.org*, 23.12.2016. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Dissident>. 2017.
- disident* [online], *wikipedie*, 29.12.2016. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/>. 2017.
- Neuveden.** Slovník společenských věd a pověr. *marxismus.cz*, 22.12.2016. Dostupné z: <http://marxismus.cz/slovník/index.htm>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 – Ukázka dotazníku

Příloha č.2 – Rozhovor s Milanem Udem

Příloha č.3 – Fotografie z rozhovoru

PŘÍLOHY

Příloha č.1 – Ukázka dotazníku

Kdo je „disident“? Dotazník v rámci Středoškolské odborné činnosti. Mikuláš Novotný, Gymnázium Řečkovice, Terezy Novákové, Brno
--

Děkují za ochotu vyplnit můj dotazník.

Datum vyplnění dotazníku: <input type="text"/>	
Jste: ☐ žena ☐ muž	Váš věk je: <input type="text"/>
Jaké je vaše vzdělání: ☐ ZŠ ☐ SŠ ☐ VŠ	Vaše bydliště: ☐ město ☐ venkov

1. Vyberte prosím možnost, která nejlépe popisuje váš vztah ke slovu „disident“:

- Nikdy jsem tento pojem neslyšel
- Tento pojem jsem slyšel, ale vůbec nevím, co znamená
- Víím, co tento pojem znamená

Pokud jste na tuto otázku odpověděli "Nikdy jsem tento pojem neslyšel" nebo "Tento pojem jsem slyšel, ale vůbec nevím, co znamená", dotazník dále nevyplňujte.

Děkují za váš čas a za poskytnutí odpovědí.

2. Jaký je význam slova disident?

- Člověk bojující proti nespravedlnosti a diktatuře
- Člověk, který získal majetek po pádu komunismu
- Opoziční politik
- Jiná definice (uveďte):

3. Pro vás osobně byl/je disident osoba:

- jednoznačně kladná
- spíše kladná
- ani kladná, ani záporná
- spíše záporná
- jednoznačně záporná

4. Ve kterém časovém období se disidenti vyskytovali/vyskytují?

- ve středověku
- pouze ve 20. století
- disidenti se vyskytují neustále, i v současnosti
- v jiném období - uveďte:

5. Ve které oblasti světa se disidenti vyskytovali/vyskytují (můžete vybrat více možností):

- ve Východní Evropě
- pouze v bývalém Československu
- v Jižní Americe
- disidenti se vyskytují na celém světě
- jinde - uveďte

6. Čeho chce podle vás disident dosáhnout? Jaký byl jeho/její cíl?

Kdo je „disident“?

Dotazník v rámci Středoškolské odborné činnosti.
Mikuláš Novotný, Gymnázium Řečkovice, Terezy Novákové, Brno

7. Vyberte výrok, se kterým nejvíce souhlasíte:

- většina disidentů byly/jsou ženy
- většina disidentů byli/jsou muži
- disidenti byli/jsou muži i ženy

8. Vyberte výrok, se kterým nejvíce souhlasíte:

- většina disidentů měla/má pouze základní vzdělání
- většina disidentů měla/má střední a vysokoškolské vzdělání
- u disidentů na vzdělání nezáleželo

9. Kterému oboru lidské činnosti se typický disident věnoval/věnuje? Můžete vybrat více možností:

- politika
- náboženství / církev
- ekologie
- umění
- podnikání
- nevěnoval se žádné užitečné lidské činnosti
- věnoval se jiné činnosti (uvedte):

10. Jakým způsobem obvykle disident proti státnímu režimu bojuje? (můžete zvolit více možností)

- Provádí sabotáže a násilnou činnost – např. jako partyzán
- Organizuje / účastní se demonstrací proti režimu
- Ve svém díle napadá státní režim a jeho postoje (např. v knihách, hudbě, výtvarném umění)
- Tiskne a nebo rozšiřuje materiály s protirežimním obsahem
- Pasivně odmítá účast na akcích režimu (například na prvomájových demonstracích za komunismu).
- Sedí v hospodě a nadává. Žádné další akce nepodniká.
- Jinou formou uvedte):

11. Jaký postih většinou disidentovi za jeho činnost hrozil/hrozí? (můžete zvolit více možností).

- Smrt – ať již oficiálním soudním rozhodnutím, nebo likvidací tajnou policií
- Doživotní či dlouholetý trest odnětí svobody
- Krátkodobý nebo podmíněný trest odnětí svobody
- Pokuta
- Byli/jsou postiženi i jeho rodinní příslušníci – ztrátou zaměstnání, nemožností studovat či cestovat.
- Myslím, že disidentům v podstatě nic nehrozilo/nehrozí a že se vše jen zveličuje.
- Jiný trest uvedte):

12. Jaké jsou typické charakteristické rysy disidenta?

- Obětavost
- Pravdomluvnost
- Odvaha
- Tvrdohlavost
- Bezohlednost
- Egoismus
- Prospěchářství
- Zbabělost
- Jiný charakteristický rys (uvedte):

Kdo je „disident“?

Dotazník v rámci Středoškolské odborné činnosti.
Mikuláš Novotný, Gymnázium Řečkovice, Terezy Novákové, Brno

13. U uvedených postav a osobností prosím zvolte, jak naplňují vaši představu o disidentovi. Můžete zvolit libovolný počet odpovědí:

Postava	Odkud je postava mediálně známa	Charakteristické rysy	Naprostosplňuje představu o disidentovi	Spišesplňuje představu o disidentovi	Spišenesplňuje představu o disidentovi	Naprostonesplňuje představu o disidentovi
Harry Potter	Hrdina filmů Harry Potter	nesouhlasí se zlem představovaným lordem Voldemortem, aktivně proti němu bojuje, nebojuje pouze za sebe, ale za své přátele a kamarády, v boji riskuje, násilí používá ve formě kouzel	☐	☐	☐	☐
Robin Hood	Legendární anglický zbojník	bojuje proti šerifovi z Nottinghamu, bojuje aktivně, nejenom za sebe, ale i za utlačované lidi, v boji riskuje, používá však násilí.	☐	☐	☐	☐
Jack Sparrow	Pirát -kapitán, hrdina filmů Piráti z Karibiku	bojuje proti anglické obchodní společnosti, bojuje aktivně, riskuje, používá násilí a celá jeho motivace je čistě zisková	☐	☐	☐	☐
Václav Klaus	Bývalý český prezident, bojovník proti Evropské unii	bojuje proti zavedenému režimu, bojuje aktivně za vyšší ideje o nichž je přesvědčen, nic neriskuje, jeho hlavní motivace je vlastní ego. Nepoužívá násilí.	☐	☐	☐	☐
Josef Švejk	Legendární literární postava knihy Osudy dobrého vojáka Švejka	Archetyp "českého přístupu". Navenek předstírá loajálnost, vnitřně však nesouhlasí. Aktivně proti režimu nevystupuje, nebojuje za žádné ideály, v rámci jeho postoje nic neriskuje, nepoužívá násilí.	☐	☐	☐	☐
Tomáš Ortel	Zpěvák, hvězda současného protiprchlického hnutí	s aktuálním režimem nesouhlasí, bojuje aktivně za ideje, o nichž je přesvědčen, že jsou ku prospěchu ostatních. Nic neriskuje, nepoužívá násilí.	☐	☐	☐	☐
Kuba	Jeden z hrdinů Krkonošských pohádek	s režimem nesouhlasí, ale aktivně proti Trautenberkově režimu nevystupuje, k akci se přidává jen pokud je k tomu donucen okolnostmi (manželkou).	☐	☐	☐	☐
Popelka	Hlavní hrdinka filmové pohádky Popelka	Popelka s režimem macechy nesouhlasí. Nebojuje proti němu, tím pádem i nic neriskuje. Nepoužívá násilí. Pasivně čeká, co jí, nebo kolegy "cvrnkne do nosu".	☐	☐	☐	☐
Viktor Hujer	Jeden z hrdinů filmu Marečku podejte mi pero	Viktor Hujer s režimem souhlasí, aktivně se snaží ho podporovat. Nepoužívá násilí.	☐	☐	☐	☐
Lord Sauron	Postava z filmové trilogie Pán prstenů	Archetyp zla. Je strůjcem režimu, používá násilí.	☐	☐	☐	☐

14. Můžete prosím uvést konkrétní jména disidentů, na která si vzpomenete?

Děkuji vám za Váš čas a za vyplnění dotazníku.

Příloha č.2 – Rozhovor s Milanem Uhdem

(17. ledna 2017, kavárna Místo, Brno)

Překvapilo Vás, kolik lidí (90 procent) uvedlo, že pojem disident znají?

A oni taky vědí, co to znamená, nebo jenom znají to slovo? Narážím na to, že pro lidi kolem patnácti let je povědomí o disidentech oslabené.

Pokud odpoví kladně, že slovo „disident“ znají, tak musí vyplnit další otázky, na kterých se později skutečně pozná, zda to slovo znají.

No to je pro mě jako pro bývalého disidenta povznášející. Já jsem neměl možnost se s něčím podobným seznamovat. Asi dvakrát nebo třikrát jsem besedoval v královopolském gymnáziu (na Slovaňáku), dokud tam měli ještě s panem profesorem Měšťánkem takový kroužek zájemců. A mám dojem, že tehdy tam byli také někteří studenti z řečkovického gymnázia (tehdy mě o besedu žádalo řečkovické gymnázium a já jsem jim odpověděl, že ve stejnou dobu mě požádalo i gymnázium na Slovanském náměstí a že bych byl šťasten, kdyby to šlo spojit, abych nemusel chodit dvakrát, protože jsem línej. A oni se domluvili – nešlo o besedu pro celou školu, ale o kroužek zájemců). A tam slovo disident znali, znali ten výklad a velice je to všechno zajímalo. To mně zalichotilo. Ale naše Isabella - je jí sedmnáct roků-, říká, že její spolužáci ne že by to slovo neznali, ale jeho význam jim mnoho neříká.

Pro mě je důležité připomenout, že teď čítám na některých blozích a na internetu, že je potřeba nových disidentů. A to podle mě je v rozporu s významem tohoto slova. Disident je člověk, který je zatracován nebo který prostě nesmí působit v legálních institucích a oficínách. Nám pořád říkali, že naše ediční činnost je ilegální. A my jsme říkali, že to není ilegální, že to jenom jaksi není součástí oficiálního publikačního prostředí. Já jsem odevzdal Vaculíkovi rukopis své hry, on ho nechal dvacetkrát opsat, jeden exemplář poslal do zahraničí našim přátelům a devatenáct exemplářů prodal tak, aby se pokryly výdaje. A policisté nám předhazovali: „Vy tady provozujete protistátní činnost.“ A my jsme říkali: „Ne, to je servis pro zakázané autory a tím se oni brání tomu, aby byli úplně zapomenutí.“

Zkrátka a dobře, jakmile má disident možnost publikovat, byť jen na svém blogu a nikdo mu ten blog nesebere, nezavře ho pro to, není to žádný disident. Disident je člověk, který nemá možnost se veřejně, normální cestou vyslovit. Tady, kde je ještě pořád svoboda tisku, disidenti nepřipadají v úvahu. Disidenti jsou například v Číně, protože Čína cenzuruje média – i internetová. Takže člověk, který chce v Číně veřejně vyjádřit ostře kritický názor na vládu, je disident.

Takže jsou disidenti pouze v nedemokratických státech?

Ano, v nedemokratických nebo totalitních. Jakmile si stát začne byť i jenom zahrávat s demokracií, tak disidenti přestávají být disidenty.

Při hledání definic slova disident jsem totiž narazil na to, že se v angličtině používá označení disident pro člověka, který jakýmkoliv způsobem zveřejnil tajný vládní program, jako například Edward Snowden. Myslíte si, že to je adekvátní?

Myslím si, že ten výklad je možný. I když musím dodat, že disident nepěstuje svou činnost pro peníze a v něčem mocenském zájmu. Obecně platí, že jakmile musejí být disidenti, tak to je znamení, že je zle. Neznám dobře beletristickou tvorbu současných ruských autorů, ale znám současné drama, některé hry jsem i sám viděl. V Moskvě i velkých ruských městech se hrají ostré protiputinovské kusy napsané současnými ruskými autory. Pan Putin by je samozřejmě mohl zakázat, ale nic takového se nestane. Proč? Protože Putin je chytrej. Ví, že zákaz divadelního představení vyvolá na Západě příšernej povyk. A když někdo zavraždí opozičního vůdce Borise Němcova 150 metrů od Kremlu, tak Putin řekne: „Já jsem to dal přísně vyšetřit.“ Rozumíte, to je chytrý vůdce národa, on nechodí s kanónem na komára. To je chytrý způsob, jak se vyrovnat s kritikou režimu. Jakmile dojde na to, že jsou někde disidenti, to jest že existuje zákaz určitých myšlenek, tak je to pro celý svět příznak nedemokracie. Proč by si to vůdce národa takhle komplikoval?

Dále lidé odpovídali na otázku, jak slovo disident vnímají. Nejčastěji byla volena možnost „spíše kladně“, a ne „jednoznačně kladně“. Opravdu nejsou disidenti jednoznačně kladní hrdinové?

Pokud disidenta hodnotíme po názorové stránce, po stránce jeho postoje, tak já bych ho pokládal za jednoznačně kladnou postavu. Pokud ho hodnotíme povahově, tak mezi disidenty byli samozřejmě sobci, vzteklouni, podráždění lidé, lidé s neuspokojenými

ambicemi, nervově nevyrovnaní, co si tím něco kompenzovali. Takže pokud bych měl lidsky dát za každého disidenta ruku do ohně, tak si to budu rozmyslet. Ale tohle není nejvlastnější hodnocení disidenta. Já vnímám disidenta jako kritického člověka, který považuje svůj postoj za důležitější než určité pohodlí. To považuju za jednoznačně kladný rys.

A je zajímavé, že převážily hlasy, že je to „spíše“ kladné. To znamená, že si respondenti, kteří takto odpovídali, nebyli úplně jistí a nechávali si určitou rezervu. To svědčí o tom - a já to nepokládám za žádnou osobní katastrofu -, že disident se nemůže stát masově uctívaným tvorem.

A Milan Uhde připojuje příběh:

Můj soused botanik, vyhozený z Akademie věd, protože se angažoval v obrodném procesu v roce 68, získal pomocí přátel na Slovensku místo v Prešově. A když mě jednou potkal v tramvaji po podpisu Charty při jedné z řídkých návštěv Brna, pustil se do mne a vyčítal: „Vy jste to taky podepsal? To jste udělal pěknou blbost. Protože komunisti už se uklidnili, už přestali bejt takoví vzteklí. Bahno už pěkně sesedlo ke dnu a já jsem měl pět let pokoj! A teď jsou opět prověrky a všichni musíme prohlašovat, že Chartu odsuzujeme. A pro mne je to těžký, já jsem ji nečetl. Oni mně ji nedali číst a chtějí, abych proti ní protestoval. Vy jste mě donutili zase se kroutit. To jste neměli dělat!“

A nebyl sám. To mně spousta lidí řekla: „Vy jste tou Chartou vyostřili situaci. Teď je tady všude honička na chartisty. A dvacet tisíc, třicet tisíc učitelů a knihovníků muselo podepisovat proti Chartě Antichartu. A všichni, jako vzdělaní lidé věděli, že když něco odsuzujete, tak byste to měl znát, jinak jednáte nečestně. Proto oni disidenta – chartistu nepřijímali s chutí. Vždyť já to vím podle své vlastní rodiny a podle svých rodičů, kteří mě měli rádi. Přesto když se tatínek dozvěděl, že jsem podepsal Chartu, držel ke své manželce a ostatním třem dospělým dětem řeč: „Děti, já jsem vždycky říkal, že Milan je blázen, a teď se to potvrdilo.“

Pojetí, že disidenti komplikují slušným lidem život, pořád doznívá. Takže respondenti odpovídají „spíše kladný“ (protože vědí, že prezident Havel byl disident), ale „úplně kladný“ neřeknou.

Byl každý, kdo podepsal Chartu 77, disident?

Pokud jím nebyl, tak se jím stal. Charta byla vyložena jednoznačně jako nepřátelský projev. Já jsem si ji nedávno s odstupem tolika let přečetl. To je tak krotké a v uvozovkách milé a něžné prohlášení! „Vy jste přijali principy politických, občanských a lidských práv do právního systému Československé socialistické republiky a vyšlo to tiskem ve Sbírce zákonů a zákony je potřeba dodržovat.“ Právě proto, že to bylo takové krotké, věděla vláda, že to nemůže dát lidem do ruky, protože řada lidí by usoudila: „Co je na tom špatného? Není snad správné říkat, že se zákony mají dodržovat?“ Vláda a policie rozpoutaly příšerné třeštění, vznikl strach, že to budou podepisovat další občané. Museli jim pohrozit. Zprávy o tom se okamžitě rozšířily: všichni věděli, zač je podpis Charty. V Rudém právu vycházely dopisy čtenářů, kteří říkali: „Když se tady těm signatářům nelíbí, všechny je seberte, naložte je do vlaku a vyvezte do ciziny!“ Chartu podepsali i lidé, kteří do té doby neměli potíže a podpisem Charty na sebe upozornili. Signatáři byli vyhazováni z míst, byli zváni k výslechu, jejich děti měly potíže. Když byly na vysoké škole, tak se je snažili vyhodit. Takže podpis Charty rovná se přihlásce mezi disidenty.

Další otázka byla o tom, za co disident bojuje. Lidé mohli i sami doplňovat, čeho chce dosáhnout. Naprosto nejvíce „hlasů“ získala spravedlnost. Vy sám jste napsal, že disident usiluje o to, aby stát respektoval lidská, občanská a politická práva svých občanů. Proč tedy zrovna spravedlnost?

To není úplně přesné, že šlo obecně o spravedlnost. Základní prohlášení Charty 77 netvrdilo přímo, že stát není spravedlivý, i když nespravedlivý podle mne byl celý ten socialistický nebo komunistický systém, který uváděl v Ústavě, že jediným světovým názorem, který tady panuje a který musíme všichni vyznávat, je dialektický a historický materialismus. Tady byl určitý rozpor: stát byl zločinný, ale disidenti nevyzývali k jeho likvidaci, ačkoli by si to zasloužil, nýbrž vyzývali, aby respektoval určitá práva. To však stát nemohl připustit, protože by tím připravoval vlastní konec. Byl to tedy nepřímý způsob, jak stát usvědčit, že je v rozporu se základním principem spravedlnosti. Kromě toho Charta byla jasně proti jakémukoli násilí, to je také třeba dodat. Ten, kdo bojuje za spravedlnost, může například sáhnout po násilných prostředcích.

Oni se pokoušeli strčit Chartě „do bot“ násilné teroristické projevy.

Což Milan Uhde ilustruje na následujícím příběhu: zelinářka, u které jako muž v domácnosti nakupoval, mu sdělila, že chartisté jsou zločinci. Dozvěděla se, že v jedné pražské škole zanechali chartisté upozornění, že jestli nepřestane pronásledování Charty, vyhodí školu do vzduchu! Později se ukázalo, že zelinářka, stejně jako prodavačky v samoobsluze a řezník, u kterých Milan Uhde nakupoval, byli podrobeni výslechu StB. A protože na zelinářku „cosi“ věděli, tlačili na ni, aby vypovídala, a zastrašovali ji, aby přijala jejich výklad o Chartě.

Tady se prosím pracovalo těmito způsoby. Pověst Charty tím byla narušena, ale hlavně byla narušena tím, že spousta lidí – jak řekl ten botanik - už měla pokoj, a najednou jej mít přestali. Všichni museli na stranické školení, kde jim vykládali, že Charta je něco tak odporného, že „vám to ani nemůžeme dát přečíst! To by se vám obrátil žaludek!“

Ty metody byly takové. Podpis Charty byl spojen s rizikem, zato k podpisu Anticharty byli nuceni velmi mnozí občané. Liším se od svého přítele Pavla Kohouta, který říká: „Podpis Anticharty měli odmítnout.“ Jakmile jste pod existenčním tlakem, že přijdete o místo a že neužijete rodinu, hlediska pravdy – a já to říkám trochu cynicky - začínají slábnout. Pronásledování jsem samozřejmě prožíval strašně. Pořád mně vyhrožovali, že mě zavřou. Navíc jsem věděl, že některé disidenty přepadají. Mého kamaráda Ivana Medka, pražského novináře, který podepsal Chartu, vzali estébáci na Hlávkův most. Vrazili mu nohu do zábradlí, zlomili mu ji a řekli: „Až ti ta noha sroste, tak si piš, že ti ji zlomíme znovu!“ A on podal žádost o emigraci. Samozřejmě, vždyť to vás vezme.

Takové věci nemůžete chtít po každém člověku. To mohou riskovat jenom určití lidé. Já jsem byl jako autor zakázaný už pět let. Co já jsem mohl ztratit? Měl jsem smlouvu na novou hru v Německu, věděl jsem, že rodina hlady nezemře. Říkal jsem si, že rok dva ve vězení vydržím. Mně už všechno sebrali, téměř všechno, takže mně se to podepisovalo lehčeji než člověku, který ještě měl naději. Ten měl naopak sklon vyhovět režimu a podepsat Antichartu.

S tím souvisí i další otázka. Ptá se na charakterové rysy disidenta. Hodně lidí uvedlo, že disidenti byli odvážní a obětaví, ale někteří zaškrtli i tvrdohlavost, egoismus a bezohlednost.

Hlavní byla statečnost. Jak říkal pan profesor Patočka, jeden ze tří prvních mluvčích Charty: Disidenti dali najevo, že jsou některé důležité věci v lidském životě, pro které

stojí zato i trpět. Ti lidé byli ochotni trpět, protože byli toho názoru, že někdo by měl vykřiknout. Charta působila jako výkřik. Těch 242 lidí vykřiklo, i když jaksí velmi loajálně : „ Tady platí zákon o lidských, občanských a politických právech, a ten se nedodrжуje.“ To byl výkřik, který světu něco řekl. Protože do té doby například hlavní komentátorka vídeňské televize prohlašovala: „Občané ČSSR uzavřeli se svou vládou separátní mír. Oni jí nemluví do politiky. A vláda jim za to přeje. Oni si pěstují víkendy, jezdí na chalupy, jezdí do Bulharska a do NDR k moři. Jednou za rok jdou do prvomájového průvodu a v předvečer Velké říjnové revoluce do lampionového průvodu. A jinak mají klid.“

A najednou díky Chartě zjistila světová veřejnost, že tady je pár lidí, kteří na to mají pronikavě jiný názor. A k tomu bylo potřeba odvahy. Já nejsem toho názoru, že kdo nepodepsal Chartu, je zbabělec, nebo kdo řekl, že ji odsuzuje, že to byl rovnou darebák. (A připojuje vzpomínku na kolegu o patnáct let staršího, který aby uživil pětičlennou rodinu, podepsal Antichartu. „ Já jsem se s ním dál stýkal. Takového člověka nedokážu odsoudit, já jsem měl na chleba, a on neměl. Podepsal Antichartu, aby mohl pracovat a přežil.“)

Ty věci nejsou černobílé, ale základní gesto disidentů bylo kladné.

Další otázka se zabývala tím, zda byli disidenti muži i ženy. A mě by zajímalo, zda se dají považovat manželky disidentů za disidentky?

V některých manželstvích podepsali Chartu oba: muž i žena. Někde podepsal jen muž. Tenkrát se nevědělo, kolik nás zavřou. Jestli nás bude dvacet a zavřou nás všechny. My jsme měli tehdy dvě děti a moje žena Chartu nepodepsala. Ale i na manželkách mužů, kteří Chartu podepsali, leželo obrovské břemeno: když nás brali k výslechu, nikdy se nevědělo, kdy se vrátíme. Byly pod těžkým tlakem a musely být statečné. A moje první žena, která se mnou to trápení nesla, byla více potrestána než já. Protože já jsem si mohl psát, co jsem chtěl, a co jsem měl, odeslal jsem do ciziny, kde se to většinou hrálo. Ale ona jako chemička zaměstnaná v Akademii věd měla okamžitě platový stop stav a nesměla obhájit vědeckou práci, kterou měla hotovou a která vyšla i jako knížka ve Spojených státech. A funkcionáři komunistické strany řekli: „Ta nejen nebude obhajovat doktorát, ale musí být okamžitě propuštěna.“ Manželka, která měla talent a ambici, to odnesla daleko víc než já, i když Chartu nepodepsala.

Možná proto se objevil ve vlastnostech disidentů u některých respondentů ten egoismus a bezohlednost?

Pokud prohlásíte za bezohledné to, že jsem nehleděl na budoucnost vlastních dětí a budoucnost svých bratří, pak po té stránce jsem byl bezohledný. To já si uvědomuju. Já jsem nevěděl, že ten režim skončí a že můj syn a dcera budou moci studovat vysokou školu. Já jsem naopak vycházel z toho, že studovat nebudou. Já jsem sice nekašlal na budoucnost svých dětí, ale je pravda, že jsem jim a svým sourozencům podpisem Charty život zkomplikoval. Nazvete to bezohledností?

No já to tak nenazývám.

Je to možno nazvat určitou tvrdostí. Ale já vám řeknu, když jsem Chartu podepisoval, já jsem na to nemyslel. Já jsem na to myslel až potom. Což by mohlo svědčit i proti mně, že jsem byl málo zodpovědný otec. Já jsem si říkal: Kdybych to nepodepsal a smířil se s tím, že jsem zakázaný autor a nic proti tomu nedělám, mohl by syn jednou říct: „No teda, táto, ale tys byl pěkně zbabělej. Tys byl pěkně otrok.“

To jsou strašně složité věci, nejsou černobílé. Já si uvědomuju, že mí bratři byli na mne značně naštvaní. Já jsem se proto na ně nezlobil. Chápal jsem je.

Další otázka zní, jaké byly tresty disidentů. Četl jsem, že nejdelší trest za podvracení republiky byl devět a půl let. Ale v dotazníku vyhrálo doživotí.

A kdože měl být devět a půl roku ve vězení?

Ivan Magor Jirous, myslím.

Ale pozor, Ivan si to nastřádal za jednotlivé tresty: odnesl si nejméně tři až čtyři. Nejtěžší tresty dostávali zakladatelé a aktivisté VONS (Výbor pro obranu nespravedlivě stíhaných). Tresty byly tři nebo čtyři roky. Mezi zakladateli VONS byli Havel, farář Trojan, Anička Šabatová. Vznikl z vnitřní potřeby aktivistů, chtěli veřejně informovat o nespravedlivě obžalovaných a vězněných, a tím často těm postiženým pomohli. Postupně členy VONS zavřeli, celé jejich rodiny byly decimovány, ale našli se stateční chartisté a výbor doplnili a pokračovali v jeho činnosti.

A co byly „neviditelné tresty“, odebrání řidičského průkazu atd.?

Odebrání řidičáku, to jsme zažili všichni. Telefon nám odebrali. To bylo naprosto běžné, nad tím se už nikdo nepozastavoval. To byla sovětská receptura. Na Kubě to taky běžně Fidel Castro dělal všem nepohodlným. Když Rusové v roce 1945 zabrali Podkarpatskou Rus, která před válkou patřila k Československu, tak všem lidem brali rozhlasové přijímače, aby se nemohli dozvědět ze zpráv, co je nového.

Represe byly nejrůznější. Když nám odebrali telefon, získal jsem aspoň jistotu, že mě neodposlouchávají. Když jej v roce 87 vrátili, začal s jeho pomocí odposlech telefonů, hlavně těch ze zahraničí. To jsou ovšem věci, o kterých říkal Masaryk, že „patří ke kšeftu“. Pokud se dáte na disidentskou dráhu, všechno odnímatelné pohodlí vám bude odebráno.

Vím, že některé mladé chartisty bili při výslechu. Mého mladého přítele Petra Pospíchala naložili do auta, vezli ho na moravsko-rakouskou hranici a bavili se hlasitě o tom, že ho vyhodí z auta, budou předstírat, že chtěl utéct za hranice, a při tom pokusu ho zastřelí. Vytáhli pistoli, odjistili ji, otevřeli auto a on v tu chvíli téměř zešlel strachem. Nechali toho s výhrůzkou: „To tě potká příště.“

Tyhlety „srandy“ dělali. A ne jenom jemu. Ale mně ne. Mně říkali: „S vámi přece jednáme korektně, že, pane doktore?“ Byl jsem přece jenom známej spisovatel. Měl jsem vydané knížky a divadelní hry, které se hrály v zahraničí.

Mladí dostávali nářez. My jsme věděli, že se s nimi nejedná v rukavičkách.

Milan Uhde vzpomíná, že když byl zakázán, opatřila jeho žena obživu, překládali odborné texty. Jenomže po třech měsících vpadli estébáci do agentury, která práci zprostředkovávala. Začali řvát na úředníka, až z toho dostal epileptický záchvat. Zotavil se z toho, ale se zakázkami překladů byl konec.

Oni říkali, že proti nám vedli politický zápas. To není pravda. To byl zápas o existenci.

Poslední otázka dotazníku byla, která z postav splňuje alespoň nějakým způsobem představu disidenta. Vy jste u všech uvedl: „Naprosto nesplňuje.“

Protože všechny ty postavy, to byli lidé, kteří svou osobní integritu hájili se zbraní v ruce. Zbraň do rukou disidenta nepatří. Jakmile má disident zbraň a je odhodlán ji

použít, byť i ke své obraně, přestává být disidentem a stává se bojovníkem používajícím všech dostupných prostředků.

Já jsem neměl rád výraz „Bojujeme za lidská práva“. Nebojujeme, my se o ně zasazujeme. Násilí ve spojení s disidentem nepřichází v úvahu. Dokonce ani na osobní obranu. Ve srovnání s těmi příklady je vidět, že ten disident je poněkud zvláštní fenomén. Má něco společného – ale jen velmi vzdáleně – s apoštoly, kteří podle Bible vyjadřovali svůj názor, ale když na ně přišli vojáci, tak se nebránili. I když měli zbraně.

Milan Uhde uvádí (jak říká: při vší opatrnosti k náboženským symbolům) epizodu z Evangelia sv. Jana. Vojáci přišli pro Ježíše a Petr se na jeho obranu ohnal šavlí a usekl jednomu z vojáků ucho. Ježíš Petrovi uložil takové obrany nechat, protože věděl, že se přiblížila „jeho hodina“ a musí s vojáky odejít. Ucho postiženému Malchusovi zázračně vrátil na místo.

To je symbol: „Máš šavli, kterou nemáš mít, a jestli ji máš, tak ji nepoužiješ ani na svou obranu, ani na obranu svého proroka!“

Všichni ti Robinové Hoodové a Janošíkové a ušlechtilí zbojníci zacházeli s násilím. Nikola Šuhaj v Baladě pro banditu byl sice statečnější člověk, ale zároveň asociální živel. Byl loupežník a zabíjel! Já vím, že mu v jeho situaci nic jiného nezbejvalo, to byla jeho tragédie. Ale neznamená žádný vzor chování. Co si můžeme vzít jako příklad z Nikoly Šuhaje? Nic! Nelze se živit kradením.

Milan Uhde připomíná příběh Janošíka, kterému nejprve vrchnost povolila studovat na evangelického kněze, ale když mu umřela maminka, přišel dráb pro otce, aby šel pracovat na panské. Ten odmítl kvůli pohřbu, tak ho zmlátili, až umřel. A přišli pro Janošíka, aby šel na robotu místo otce. Prožíval dilema, protože přikázání říká: Nezabiješ (a nikoli: „Když budeš muset zabít, tak smíš“). Nakonec odešel do hor jako zbojník. Ale když o něm jeho kamarád ze studií později jako kněz káže, že se stal „solí země“, tedy něco jako apoštolem, není to pravda. Tragédie se tím mění v životopis svatého.

Celá česká legenda o ušlechtilých zbojnicích, kteří se živil kradením, je falešná legenda. Ušlechtilý zbojník, to je protimluv (contradictio in adjecto). Disidentská morálka se neopírá o zbojnickou tradici. Násilí pro disidenty nepřichází v úvahu. Jakmile si začínají zahrávat s násilím, překračují své mravní hranice.

A splňuje nějaká postava Vaše představy o slově disident?

Já mám před očima disidenty, jako byl Václav Havel nebo Jaroslav Šabata, kteří se vyjadřovali k veřejné situaci, protože to bytostně potřebovali. Oni bez toho nemohli být.

Já jsem se ozýval, protože mě zakázali jako spisovatele. Já jsem říkal: „Na to nemáte právo! Tady je zákon o občanských, politických a lidských právech, který Vám to zapovídá.“

Ale že bych třeba vstoupil do VONS, k tomu mě nic nepudilo. Mám však pochopení a úctu pro Havla, Šabatu, Petra Uhla, Aničku Šabatovou .... Oni k tomu byli puzeni, tak jako já jsem puzenej ke spisování divadelních her.

Když jsem napsal hru, která byla riskantní a nebezpečná, protože byla kritická k režimu, tak jsem ji samozřejmě zveřejnil. Riskoval jsem, že budu stíhán podle zákona o poškozování zájmů republiky v cizině, podle kterého hrozilo odnětí svobody až na tři roky a zabavení majetku.

Jak se vlastně pozná hranice, za kterou se z obyčejného nesouhlasícího člověka stane disident ?

Já si myslím, že existují dvě možnosti. Buď je člověk vnitřně ponoukán, aby se vyjádřil k situaci. A druhá možnost je ta moje, kdy je člověk k tomu postoji zatlačen. Když jeho základní práva omezí režim natolik, že člověk považuje za svou povinnost se proti tomu ohradit. Disidentský postoj potom vychází z jeho osobního příběhu.

Kde bere disident přesvědčení, že to, co dělá, je správné ?

To je velice těžké, někteří se sice na nás dívali se sympatiemi, ale většina společnosti v duchu věty: „Já bych to nedělal.“

MU odpovídá příběhem, ve kterém zubařce na její dotaz vysvětluje, jak to to dělá pan Havel , když telefonuje panu Tigridovi do Paříže. A poté, co se jí dostane vysvětlení,

reaguje zubařka: „To já slyším velice ráda, že je někdo tak statečný. Ale já bych to nikdy neudělala.“

Víte, oni ti disidenti se museli smířit s tím, že jsou tak trochu podivné existence.

Naše gymnazijní třída měla po maturitě každoroční srazy. A já jsem musel velice pečlivě vážit, jestli na sraz půjdu. Měl jsem dny, ale ne často, kdy za mnou chodili dva tajní policajti. Kdybych je přivedl na ten sraz, kde bylo dvacet pětadvacet bývalých spolužáků, tak by je všechny zapsali do seznamu a za pár dní by museli k výslechu. A výslechy byly velice nepříjemné. Já jsem si musel rozvážit, jestli neriskuju, že ten den budu mít „hlídání“. To jsou ohledy vycházející z toho, že disident je podivné zvíře v tom českém zvěřinci.

A měl byste vzkaz pro budoucí disidenty?

Disidentství je osobní věc. Naprosto individuální situace, individuální rozhodnutí. Žádné vzkazy, předpisy a pravidla neexistují. Snad kromě pravidla: Když to uděláte, když se mezi disidenty dáte, tak si to musíte dobře uvážit a nesmíte to odvolat. To je první pravidlo. Druhá zásada je: Nesmíte se nechat dotlačit k násilí. Ani k projevům násilí, ani k teoretickému vyznání, že násilí je potřeba.

Moc Vám děkuji za rozhovor.

I já vám děkuji.

Příloha č.3 – Fotografie z rozhovoru

